

LAPSEN PERHEESSÄ KOKEMA HENKINEN VÄKIVALTA JA SEN TUNNISTAMINEN SOSIAALITYÖSSÄ

Jonna Siltaoja
Kandidaatintutkielma
Sosiaalityö
Avoin yliopisto
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Avoin yliopisto
Tekijä Jonna Siltaoja	
Työn nimi Lapsen perheessä kokema henkinen väkivalta ja sen tunnistaminen sosiaalityössä	
Oppiaine Sosiaalityö	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevät 2022	Sivumäärä 34 + liite 3 sivua
<p>Tämän kirjallisuuskatsauksena toteutetun kandidaatintutkielman tarkoitus on selvittää, mitä on lapsen perheessään kokema henkinen väkivalta ja miten se voidaan tunnistaa sosiaalityössä. Tutkielman aineistona toimivat keskeiset aiemmat tutkimukset sekä tieteelliset tutkimusartikkelit, jotka käsittelevät lapsen kokemaa henkistä väkivaltaa ja sen tunnistamista. Tutkielman tarkoitus on tarjota sosiaalityöntekijöille sekä muille lapsia ja perheitä työssään kohtaaville ymmärrystä lapsen kokemasta henkisestä väkivallasta ilmiönä sekä varmuutta tunnistaa, onko lapsi kokenut henkistä väkivaltaa.</p> <p>Tutkielman teoriaosuus käsittelee kirjallisuuteen pohjautuen väkivaltaa ilmiönä, sekä lapsen omassa kodissaan kokemaa väkivaltaa, eli perheväkivaltaa. Teoriaosuus painottuu lapsen kokeman henkisen väkivallan käsitteellistämiseen. Tutkimuksen aineisto koostuu neljästä väitöskirjatutkimuksesta ja seitsemästä tieteellisestä tutkimusartikkelista, joista kolme ovat kansainvälisiä artikkeleita.</p> <p>Lähdeaineisto osoittaa, että henkinen väkivalta on usein piilossa pysyvä ilmiö, eikä sitä tunnisteta yhtä herkästi kuin fyysistä väkivaltaa. Kuitenkin henkisen väkivallan seuraukset ovat usein vähintäänkin yhtä haitallisia lapsen kasvulle ja kehitykselle kuin fyysisen väkivallan seuraukset. Ammattilaisten, lasten vanhempien sekä eritoten lasten itsensä voi olla vaikea erottaa henkistä väkivaltaa epäsensitiivisestä käyttäytymisestä. Tutkielman tuloksissa korostuu, että lasten ja perheiden parissa toimivilla ammattilaisilla on tärkeää olla tietämystä ja varmuutta henkisen väkivallan näyttäytymisen muodoista ja riskitekijöistä, jolloin henkistä väkivaltaa on mahdollista tunnistaa ja ehkäistä. Säännöllinen väkivaltaan liittyvä kouluttaminen sekä tiivis moniammatillinen yhteistyö lasten parissa työskentelevien ammattilaisten kesken on oleellista väkivallan tunnistamiseksi.</p>	
Asiasanat henkinen väkivalta, väkivalta, perheväkivalta, kaltoinkohtelu, lapsuus	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	VÄKIVALLAN MÄÄRITTELYÄ.....	4
	2.1 Lapsen oikeus väkivallattomaan elämään	5
3	KOTI VÄKIVALLAN YMPÄRISTÖNÄ.....	7
	3.1 Perheväkivalta	8
	3.2 Kaltoinkohtelun vaikutuksia lapseen	10
	3.3 Lapsen kohdistuvan henkisen väkivallan muotoja.....	11
4	TUTKIELMAN TOTEUTUS JA AINEISTO.....	15
	4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus.....	15
	4.2 Tiedonhaun kuvaus ja aineisto	16
5	HENKISEN VÄKIVALLAN KOKEMINEN, ILMENEMINEN JA TUNNISTAMINEN.....	19
	5.1 Lapsuudenaikaisia kokemuksia henkisestä väkivallasta.....	19
	5.2 Henkisen väkivallan muodot vanhempien kuvaamina	22
	5.3 Henkisen väkivallan syitä vanhempien kuvaamina.....	24
	5.4 Lapsen kokeman henkisen väkivallan tunnistaminen sosiaalityössä	26
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	31
	LÄHTEET	35
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Viime vuosina on uutisoitu väkivallan eri muodoista ja pyritty saamaan väkivallan moninaisia muotoja paremmin koko kansan tietoisuuteen. Vuonna 2021 tehdyn koulu-terveyskyselyn tuloksista ilmenee, että useat lapset ja nuoret ovat saaneet vanhemmiltaan tai muilta heistä huolta pitäviltä aikuisilta kyselyä edeltäneen vuoden aikana kohtelua, joka täyttää henkisen väkivallan kriteerit. Yli 30 prosenttia peruskoulun 8. ja 9. luokkalaisista ja lukion 1. ja 2. luokkalaisista kertoi kokeneensa henkistä väkivaltaa vanhempiensa tai muiden huollostaan vastaavien taholta edeltäneen vuoden aikana. Henkisellä väkivallalla tarkoitettiin kyselyssä kieltäytymistä puhumaan, loukkaamista, nöyryyttämistä, hylkäämisellä uhkaamista, esineiden lyömistä, lukitsemista johonkin tai väkivallalla uhkaamista. (Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos 2021.)

Henkisen väkivallan on todettu tutkimusten mukaan olevan lapsen kasvu- ja kehitykselle yhtä haitallista kuin fyysisen väkivallan. Vaikka henkinen väkivalta ei ole uusi ilmiö, vaan lapsia on alistettu henkisesti läpi historian, on viime vuosikymmeninä alettu yhä enemmän keskustella sen aiheuttamista haitoista (Hyvärinen 2017, 5). Sosiaali- ja terveysministeriö (26.11.2019) on julkaissut vuoden 2019 lopulla Väkivallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelman toisen osan Lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä vuosille 2020-2025. Toimenpidesuunnitelman tavoitteena on ennaltaehkäisyyn painottaen ehkäistä kaikenlaista lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa erilaisissa kasvu- ja toimintaympäristöissä.

Väkivallan haitoista lapselle on viime vuosina käyty keskustelua. Siitä huolimatta tuoreesta Lastensuojelun Keskusliiton syksyllä 2021 tekemästä *Kovemmin käsin – suomalaisten kasvatusihanteet ja kuritusväkivallan käyttö 2021* -selvityksestä käy ilmi, että suomalaisten tietoisuus kuritusväkivallan lainvastaisuudesta on viime vuosina hieman heikentynyt. Erityisesti kysymyksissä liittyen henkisen ja fyysisen väkivallan haitallisuudesta lapsen kasvu- ja kehitykselle on suhtautuminen muuttunut sallivampaan suuntaan. Kuritusväkivalta on ollut lailla kiellettyä Suomessa jo vuodesta

1984, mutta silti sitä käytetään edelleen kasvatukseen. (Paasivirta 2021, 4.) Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos määrittelee kuritusväkivallan tarkoittavan fyysistä tai henkistä väkivaltaa, jossa vanhempi, muu aikuinen tai esimerkiksi sisarus pyrkii aiheuttamaan lapselle fyysistä tai henkistä kipua rangaistukseen tai vaikuttaakseen tämän käyttäytymiseen. Kuritusväkivalta on esimerkiksi lapsen tukistamista, läimäyttämistä, pilkkaamista tai tahallista huomiotta jättämistä. (Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Myös Lastensuojelun Keskusliiton 2021 tekemässä selvityksessä kuritusväkivalta määritellään edellä kuvatusti. Kuritusväkivalta erottuu muusta väkivallasta sillä, että aikuinen perustelee tekemänsä väkivallan keinona kasvattaa lasta. Aikuinen voi sen avulla pyrkiä ohjaamaan, muuttamaan, kontrolloimaan tai torjumaan lapsen epätoivottua käytöstä ja ylläpitämään omaa auktoriteettiasemaansa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 16.)

Lapsi voi joutua kokemaan henkistä väkivaltaa muuallakin kuin omassa kotiympäristössään, kuten koulussa tai vapaa-ajalla. Tämä tutkielma keskittyy tarkastelemaan kotia väkivallan ilmentymispaikkana, sillä se on lapsen ensisijainen kasvuympäristö. Lapset kokevat väkivaltaa eniten omissa kodeissaan, mikä herättääkin Paavilaisen & Pösön (2003) mukaan pohtimaan, voiko kotona perheen sisäisissä läheisimissä suhteissa koetun väkivallan yleisyys tehdä siitä niin tavanomaisen ilmiön, ettei sitä aina ymmärretä pitää ongelmana, johon on puututtava. Tämän kandidaatintutkielman on tarkoitus osaltaan avata sosiaalityöntekijöiden sekä muiden lasten parissa työskentelevien henkilöiden ymmärrystä lapseen kohdistuvasta henkisestä väkivallasta ja auttaa havaitsemaan se.

Omassa työssäni sosiaali- ja kriisipäivystyksessä työtehtävissä on usein tunnistettavissa seikkoja, jotka ovat aiheuttaneet perheessä tilanteen kärjistymisen niin, että tarvitaan sosiaali- ja kriisipäivystyksen sekä usein myös ensihoidon ja/ tai poliisin toimia. Esimerkiksi perheessä ilmennyt fyysinen väkivalta näyttäytyy usein sosiaali- ja kriisipäivystyksen työtehtävissä. Usein väkivallatilanteen tullessa ilmi, on fyysistä väkivaltaa enää vaikea peitellä. On kuitenkin myös asioita, jotka tuottavat lapselle perheen sisällä pahaa oloa ja pelkoa, mutta jotka eivät tilanteessa näy ulospäin. Lapsi ja

vanhemmat eivät välttämättä itsekään kykene tunnistamaan, mikä on tuo lapselle paha oloa tuottava ilmiö. Kandidaatintutkielmani aiheeksi muodostui lapsen omassa perheessään kokema henkinen väkivalta, mikä piiloutuu helposti perheen sisälle, muiden huomaamattomiin. Henkisen väkivallan määritelmä on laaja, mutta sen tiedetään voivan ilmetä monenlaisina ei-fyysisinä toimintoina, jotka vaarantavat lapsen terveyttä ja kehitystä. Kun lapsi kokee henkistä väkivaltaa, hänen kasvuympäristönsä ei tue hänen hyvinvointiaan eikä ole kannustava. (Glaser 2011, 867; Krug ym. 2005, 79; Paavilainen & Pösö 2003, 14–15.)

Tässä kandidaatintutkielmassa tutkimuskysymykseni ovat:

- Miten lapsen kokema henkinen väkivalta näyttäytyy?
- Miten sosiaalityöntekijä tunnistaa lapsen kokeman henkisen väkivallan?

Kyseessä on aiempaan tutkimukseen pohjautuva kirjallisuuskatsaus. Teoriaosuus sisältää väkivallan ja lapsen kohdistuva henkisen väkivallan määrittelyä. Avaan myös omassa kodissa, omien perheenjäsenten taholta lapsen kohdistuvan väkivallan erityispiirteitä, painottaen siinäkin lapsen kokemaa henkistä väkivaltaa. Analyysiosiossa esitän vastauksia tutkimuskysymyksiini aiempien tehtyjen tutkimusten ja tutkimusartikkeleiden pohjalta.

2 VÄKIVALLAN MÄÄRITTELYÄ

Väkivaltaa voidaan määritellä useilla eri tavoilla ja siitä puhutaan monin erilaisin käsittein (World Health Organization 2002, 4; Paavilainen & Pösö 2003, 13; Krug ym. 2005, 21). Paavilaisen & Pösön (2003) mukaan olisi muistettava, että väkivalta on väkivaltaisten tekojen lisäksi paljolti myös erilaisen väkivallan kohteena olemista. Väkivallan kohteeksi joutuneesta puhutaan useimmiten uhrina, ja oleellista on, millaisia kokemuksia ja tunteita väkivalta on uhrille aiheuttanut. Väkivallan uhreja eivät ole ainoastaan ne, joihin väkivaltaa on konkreettisesti kohdistettu, vaan uhreja ovat myös heidän läheisensä, jotka ovat sivusta joutuneet seuraamaan läheiseensä kohdistunutta väkivaltaa. (Paavilainen & Pösö 2003, 13-14.)

Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee väkivallan olevan fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista. Se kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen, ihmisryhmään tai yhteisöön. Se johtaa tai voi hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriötyymiseen tai perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen. Määritelmä kattaa monenlaisia tekoja, jotka ulottuvat fyysisten toimien lisäksi uhkaamiseen ja pelotteluun. (World Health Organization 2002, 4.) Tähän WHO:n väkivallan määritelmään pohjautuen Krug ym. (2005, 21) toteavat raportissaan, että määritelmään sisältyy ”fyysisen voiman” ohella ”valta”. Se tekee heidän mukaansa väkivaltaisen teon luonteesta laajemman ja kattaa väkivallan koskemaan erilaisia valtasuhteesta johtuvia tekoja, uhkauksia ja pelottelua. Täten väkivallan käsite laajentuu käsittämään myös laiminlyöntiä ja tekemättä jättämistä. Krugin ym. (2005, 22) mukaan ”fyysisen voiman tai vallan käyttö tai sillä uhkaaminen” tarkoittaa laiminlyöntiä sekä kaikenlaista fyysistä, henkistä ja seksuaalista hyväksikäyttöä.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta puhutaan muun muassa lasten kaltoinkohteluna, pahoinpitelynä ja laiminlyöntinä. **Lasten kaltoinkohtelu** ymmärretään useimmissa julkaisuissa laajaksi yläkäsitteeksi, joka tarkoittaa niin fyysistä, psyykkistä kuin seksuaalista väkivaltaa sekä lapsen hoidon laiminlyöntiä. Rinnakkaiskäsitteenä käytetään myös käsitettä **lapsen pahoinpitely**. Lapsen laiminlyönti tai lapsen hoidon laiminlyönti tarkoittaa lapsen psykososiaalisten ja emotionaalisten tarpeiden huomioitta jättämistä kuten myös esimerkiksi ravinnon saannin rajoittamista ja estämistä. Käsitteet eivät ole kovin tarkkarajaisia ja vakiintuneita. Kaltoinkohtelua pidetään kuitenkin usein eräänlaisena yläkäsitteenä, joka kattaa lapsen kohdistuvan negatiivisen, tahallisen tai tahattoman tekemisen tai tekemättä jättämisen eri muodoissaan. (Paavilainen & Pösö 2003, Gilbert ym. 2009, 68-69; 15; Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 16; Hytönen, Malinen, Salenius, Haikari, Markkola, Kuronen & Koivisto 2016, 14.) Lasten kaltoinkohtelu on suuri ongelma myös länsimaissa, mutta se on aliraportoitu ongelma tunnistamisen ja puuttumisen vaikeuden vuoksi (Gilbert ym. 2009, 68).

2.1 Lapsen oikeus väkivallattomaan elämään

YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (60/1989) ja lainsäädäntö velvoittavat suojelemaan lapsia, sekä työntekijöitä puuttumaan lapsen kohdistuvaan väkivaltaan (Rikoslaki 39/1889; Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983; Lastensuojelulaki 417/2007; Laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen järjestämisestä 1009/2008; Sosiaalihuoltolaki 1301/2014). YK:n lapsen oikeuksien sopimus on vuonna 1989 YK:n yleiskokouksessa hyväksytty ihmisoikeussopimus, joka on ollut Suomessa lainsäätövoimassa vuodesta 1991 lähtien yleissopimuksena lapsen oikeuksista (60/1991). Yleissopimus lapsen oikeuksista (60/1991) koskee kaikkia alle 18-vuotiaita lapsia. Sopimuksen neljä yleistä periaatetta ovat syrjimättömyys (artikla 2), lapsen edun huomioiminen (artikla 3), oikeus elämään ja kehitykseen (artikla 6) sekä lapsen näkemysten kunnioittaminen (artikla 12). Sopi-

muksessa todetaan, että sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömään suojelun ja huolenpidon. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991; Unicef 2022.)

Lastensuojelulain (417/2007, 2 §) mukaan lapsen vanhemmilla ja huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista. Lapsen vanhemman ja muun huoltajan tulee turvata lapselle tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa (361/1983) säädetään. Siinä todetaan muun muassa, että lasta on suojeltava kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, huonolta kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Sen mukaan lapsen tulee saada ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavoin loukkaavasti. Lisäksi lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen täytyy tukea ja edistää. (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983, 1 §.)

Lapsen vanhempien ja huoltajien lisäksi muun muassa sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilla sekä useilla muilla asiantuntijoilla on merkittävä rooli lapsen suojelemisessa väkivallalta. Hyvin usein väkivaltatilanteet ratkeavat nimenomaan läheisten ihmisten avulla, joten heidän roolinsa on tärkeässä osassa ammattilaisten rinnalla. Lapsen läheisten sitoutuminen väkivallan vähentämiseen on edellytys sille, että lapsi tulee autetuksi tilanteessa. Useiden eri alojen ammattilaisten osaaminen ja yhteistyö on tärkeää, koska väkivalta on moninainen ja vaikea ilmiö tullakseen ratkaistavaksi vain yhden alan ammattilaisten toimesta. (Paavilainen & Pösö 2003, 4.) Oikeus väkivallattomaan ja rakastavaan kasvuympäristöön on keskeisimpiä oikeuksia, jotka jokaisella lapsella tulisi olla. Väkivallan kiellosta huolimatta lapsia satutetaan edelleen niin fyysisesti kuin henkisesti. (Hyvärinen 2017, 5.)

3 KOTI VÄKIVALLAN YMPÄRISTÖNÄ

Koti ja perhe ovat lapsen välittömiä ja tärkeimpiä kasvuympäristöjä. Sen vuoksi Paavilaisen ja Pösön (2003, 3-4) mukaan juurikin kotona ja perheen sisällä tapahtuvasta väkivallasta on oltava erityisen huolissaan. He korostavat, että perhe- ja lähisuhteissa tapahtuvaa väkivaltaa ei tule hyväksyä ja lasta täytyy auttaa tilanteissa, joissa sellaista ilmenee. Kodin sisällä tapahtuva väkivalta rikkoo kodin ja perhesuhteiden tärkeää tehtävää (Paavilainen & Pösö 2003, 18). Monet lapsista altistuvat nykypäivänä jollain tavoin erilaiselle väkivallalle. Lapsi voi joutua näkemään tai kokemaan väkivaltaa koulussa tai muissa paikoissa, joissa hän viettää aikaa. Lapsi voi altistua väkivallalle myös uutisoinnin kautta. Kuitenkin väkivalta tunkeutuu lapsen arkeen kaikkein rajuimmin silloin, kun paikkana on koti ja osapuolina omat vanhemmat. (Oranen 2001, 42-43.)

Kodin sisällä tapahtuva väkivalta jää usein vain perheen omaan tietoon ja pysyy piilossa viranomaisilta. Suurin osa lasten kaltoinkohtelusta jää viranomaisilta huomaamatta sen vuoksi, että lapsiin kohdistetaan väkivaltaa heidän omissa kodeissaan tai muiden tuttujen ihmisten luona, mikä vaikeuttaa tapausten ilmituloa. On tyypillistä, että oman perheen jäsenillä sekä perheen ulkopuolisilla henkilöillä on korkea kynnyks tuoda esille perheen ongelmia. Esimerkiksi rikostilastot kertovat vain osaa perheväkivallan ja kaltoinkohtelun määrästä, koska edellytyksenä on, että tilanne tulee viranomaiseten tietoon, mitä ei kuitenkaan aina tapahdu. (Paavilainen & Pösö 2003, 18, 25 ; Tolvanen & Vuento 2012, 305.) Etenkin pieniin lapsiin kohdituvassa väkivallassa tekijänä on useimmiten jompi kumpi lapsen omista vanhemmista, ja osaltaan siitä syystä lapsen kohdistuvasta väkivallasta puhuminen on edelleen yhteiskunnassamme jonkin asteinen tabu, josta herkästi vaietaan. Asia voidaan kokea niin ahdistavaksi, että se mieluummin sivuutetaan kuin alettaisiin miettiä keinoja ongelman poistamiseksi. (Tolvanen & Vuento 2012, 305-306.)

3.1 Perheväkivalta

Perheväkivalta on ollut pitkään vallitseva käsite, jolla tarkoitetaan perheen sisällä tehtävää väkivaltaa. Nykyään käytetään myös käsitettä perhe- ja lähisuhdeväkivalta, joka laajentaa perheen sisällä tapahtuvaa väkivaltaa kattamaan myös erilaisia väkivallan muotoja toisilleen läheisten ihmisten kesken esimerkiksi suvun keskinäisissä suhteissa, koulussa, harrastuksissa ja työpaikalla. (Ojuri 2006, 16.) Tässä kappaleessa avaan perheväkivallan käsitettä, tarkoittaen perheen sisällä tapahtuvaa väkivaltaa. Tässä kandidaatintutkielmassani käytän perheväkivalta-käsitettä tarkoittaen sillä perhesuhdetta, jossa lapsi on kokenut väkivaltaa.

Väkivallan kokeminen perhesuhteissa, eli perheväkivalta on siinä mielessä erityistä, että tavanomaisesti perhesuhteisiin ajatellaan liittyvän rakkautta, läheisyyttä, turvaa ja huolenpitoa (Eskonen 2005, 21). Gilbertin ym. (2009, 69) mukaan yli 80 prosenttia lapseen kohdistuvasta väkivallasta on vanhempien tai muiden huoltajien aiheuttamaa, lukuun ottamatta seksuaalista hyväksikäyttöä, johon syyllistyvät enimmäkseen tutut tai sukulaiset.

Perheväkivalta voi olla fyysistä, henkistä, seksuaalista, sosiaalista, taloudellista, uskonnollista sekä avun ja hoidon laiminlyömistä. Usein perheväkivalta esiintyy monen edellä mainitun yhdistelmänä, jossa selkeitä rajoja eri muotojen välille on vaikeaa asettaa. Tyypillisesti väkivalta aiheuttaa pelkoa ja kohdistuu heikommassa asemassa olevaan. (Krug ym. 2005, 78-79; Oranen 2004, 58.)

Suomessa perheväkivalta ymmärretään lapsia vahvasti koskettavaksi ilmiöksi. Toisinaan on käyty pohdintaa kuitenkin myös siitä, tuleeko perheväkivalta-käsitteen kautta riittävän selkeästi esille, kuka on tekijän ja kuka uhrin asemassa, ja että lapsikin on tyypillisesti uhrin asemassa. Perheväkivalta-käsitettä voidaan pitää toisaalta melko neutraalin kuuloisena, eikä se välttämättä ole aina herkkä lapsen näkökulmalle. Perheväkivalta-käsitteen ohella käytetyt käsitteet ”lähisuhdeväkivalta” ja ”parisuhdeväkivalta” eivät nekään kerro tarkemmin väkivallan uhrin ja tekijän rooleista. Lapsen uhriasemaa esiin nostavien käsitteiden kuten ”lapseen kohdistuva väkivalta”, ”lasten

pahoinpitely” ja ”lasten kaltoinkohtelu” rinnalla käyttöön on tullut myös käsite ”omassa kodissaan väkivallalle altistuneet lapset” kun ollaan kiinnostuneita lapsen asemasta. (Oranen 2001, 22; Forsberg 2002, 19–20.)

Eskonen (2005) sen sijaan näkee, että perheväkivalta-käsite on toimiva, kun tutkitaan lasten kokemuksia oman perheensä sisällä kokemastaan väkivallasta. Perheväkivalta-käsite ei määritä, kuka on väkivallan tekijä ja kuka on sen kohde, mitä Eskonen (2005, 21) pitää hyvänä asiana, sillä tutkimukset ovat osoittaneet perheessä voivan olla yksi tai useampi väkivaltaa käyttävä henkilö, ja väkivalta voi myös kohdistua perheessä yhteen tai useampaan henkilöön. Perheessä ilmenevä väkivalta koskettaa aina koko perhettä, oli se sitten vanhemman toiseen vanhempaan kohdistamaa, vanhempien lapsen kohdistamaa, lapsen vanhempansa kohdistamaa tai sisarusten toisiinsa kohdistamaa väkivaltaa (Korkeela-Leppälä 2001, 31). Ellosen, Kivivuoren & Kääriäisen (2007, 51-52) tutkimusraportista nousee esiin huomioitava seikka; jos tietoon tulee vanhempien välistä väkivaltaa, on se huomattava riski sille, että lapsikin joutuu kokemaan henkisen väkivallan lisäksi myös fyysistä väkivaltaa vanhempiensa taholta.

Lapseen kohdistuvaan väkivaltaan tulee lukea väkivallan kohteena oleminen, väkivallan todistaminen eli näkeminen, kuuleminen tai muu välillinen kokeminen ja väkivallan ilmapiirissä eläminen. Silloinkin, kun lapsi ei ole nähnyt välitöntä väkivaltaa, hän aistii kotona vallitsevan kireän ilmapiirin. Hän voi nähdä vanhemmallaan tai sisaruksellaan fyysisen väkivallan aiheuttamia jälkiä, joutua todistamaan lemmikkieläimeen kohdistuvaa väkivaltaa sekä kokea vanhempiensa huolenpidon herpaantumisen. Perheväkivalta on hyvin vaikea asia lapsen kannalta katsottuna, koska ne ihmiset, joiden kuuluisi olla lapsen elämässään turvallisimpia, tekevätkin elämästä turvattoman. Kokemus väkivaltaisesta ilmapiiristä vaikuttaa voimakkaasti lapsen turvallisuuden tunteeseen. (Oranen 2001, 23; Forsberg 2002, 19-20; Paavilainen & Pösö 2003, 13–14.)

Lapset ja varsinkin nuoret oppivat aistimaan ennalta riita- ja tappelutilanteita havaitsemalla ilmapiirin jännittymistä ja lukemalla tarkkaan vaaran merkkejä. Ennakkomerkkien seuraaminen voi viedä lapselta paljon energiaa ja vaikeuttaa hänen kes-

kittymistään omiin puuhiinsa. Väkivallan uhka vaikuttaa voimakkaasti lapsen elämään, vaikka sitä ei päällepäin vielä huomaisikaan. (Rönkkö & Rytönen 2000, 253; Oranen 2001, 49-50.) Rönkkö ja Rytönen (2010, 252) tiivistävät, että kodin perusturvallisuus on järkkynyt silloin, kun siellä esiintyy perheväkivaltaa.

3.2 Kaltoinkohtelun vaikutuksia lapseen

Tarkoitan tässä luvussa kaltoinkohtelulla lapsen kokemaa fyysistä tai henkistä perheväkivaltaa, joka kohdistuu suoranaisesti joko lapseen itseensä tai perheenjäseneen. Kaltoinkohtelu voi olla myös lapsen hoidon laiminlyöntiä. Kaikilla kaltoinkohtelun muodoilla on havaittu olevan riski aiheuttaa vakavia ja pitkäkestoisia seurauksia esimerkiksi lapsen henkiselle ja sosiaaliselle kehitykselle sekä käyttäytymiselle ja oppimiselle (Norman ym. 2012, 22). Suurimmassa osassa lasten kaltoinkohtelutapauksista seuraukset eivät näy heti, mutta kaikenlainen kaltoinkohtelu vaurioittaa lapsen emotionaalista ja psyykkistä kehitystä ja vaikutukset voivat olla hyvinkin vahingollisia ihmisen loppuelämän hyvinvoinnin kannalta. Kaikki lapsiin kohdistunut kaltoinkohtelu sisältää myös riskin, että lapsi sairastuu psyykkisesti. (Beckett 2003, 105; Taskinen 2003, 17; Gilbert 2009, 75.)

Kaltoinkohtelu vaikuttaa lapsen aivoihin negatiivisesti sekä hermo- että hormonijärjestelmien kautta. Lapsen aivoissa tapahtuvat muutokset voivat näyttäytyä esimerkiksi lapsen jatkuvana valppaana olona, vetäytyvänä käytöksenä tai lisääntyneenä aggressiivisena käytöksenä (Pihko 2012, 161-166). Kaltoinkohtelu vaikuttaa heikentävästi lapsen itsetuntoon ja minäkäsitykseen, aiheuttaa avuttomuuden tunnetta sekä vaurioittaa lapsen luottamusta ihmisiin. Lapsi saattaa alkaa vetäytyä vuorovaikutuksesta tai hänellä voi olla voimakas tarve miellyttää muita ja hän voi pelätä kritiikkiä. Lapsi voi vältellä menemistä kotiin ja vaikuttaa jännittyneeltä tai pelokkaalta vanhempiansa läsnä ollessa. Tyypillistä on myös, että lapsi syyttää itseään ja ajattelee jopa ansaitsevansa huonon kohtelun. Psyykkiset oireet ilmenevät lapsen käytöksessä eri tavoin eri ikäisenä. Vauvaikäinen kaltoin kohdeltu lapsi saattaa nukkua

huomattavan paljon ja vetäytyä kontaktista. Vauva saattaa myös olla itkuinen ja hänen on vaikea rauhoittua kasvaessaan stressaavassa väkivallan ilmapiirissä. Varhaislapsuudessa kaltoinkohtelu voi näkyä levottomuutena ja aggressiivisuutena tai vetäytymisenä ja ahdistuneisuutena, uni- ja syömishäiriöinä tai päänsärkyinä. Lapsi voi myös olla takertuva ja pelokas. Koulu- ja nuoruusikäisten tavallisia oireita ovat aggressiivisuus, masennus, unihäiriöt, itsetuhoisuus ja somaattiset vaivat. (Holmberg 2000, 14-16; Beckett 2003, 108-118; Oranen & Keränen 2006, 66-67; Kauppi 2012, 127.) Siihen, millä tavoin kukin lapsi oirehtii, vaikuttavat monet eri tekijät kuten perheen kokonaistilanne, lapsen ikä, persoonallisuus, kehitystaso, perheen saama tuki sekä väkivallan kesto ja intensiteetti (Holmberg 2000, 14).

3.3 Lapsen kohdistuvan henkisen väkivallan muotoja

Tämä luku kokoaa yhteen eri lähdekirjallisuudesta nousseita henkisen väkivallan muotoja, tuoden ymmärrystä siihen, minkälainen vanhemman toiminta tai toimimatta jättäminen saattaa täyttää lapsen kohdistuvan henkisen väkivallan tunnusmerkit. Lähteestä riippuen *henkisestä väkivallasta* näkee käytettävän myös käsitteitä *psyhykinen kaltoinkohtelu*, *psyhykinen pahoinpitely*, *emotionaalinen väkivalta* ja *emotionaalinen kaltoinkohtelu* sekä *emotionaalinen laiminlyönti*, joilla kaikilla tarkoitetaan samankaltaista ilmiötä. Englanninkielisessä tutkimuskirjallisuudessa emotionaalinen kaltoinkohtelu (emotional abuse) on vakiintunut yleisimmin käyttöön.

Toisinaan käsitteen emotionaalinen laiminlyönti on ajateltu viittaavan sellaiseen henkiseen väkivaltaan, joka ei ole tahallista. Todellisuudessa on kuitenkin vaikea vetää rajaa siihen, mikä henkinen/emotionaalinen väkivalta on tahallista ja mikä tahatonta. (Söderholm & Kivitie-Kallio 2012, 78-80.) Tässä tutkielmassani olen päättänyt käyttämään selkeyden vuoksi käsitettä henkinen väkivalta.

Henkinen väkivalta on laaja ilmiö, joka tarkoittaa lasta vahingoittavia sanoja ja tekoja kuin myös yhtä lailla sellaista toimimatta ja tekemättä jättämistä, jolla on haitallinen vaikutus lapsen kehitykselle ja henkiselle hyvinvoinnille. Se tarkoittaa, ettei

lapsi saa sellaista asianmukaista ja kannustavaa kasvuympäristöä, joka tukisi hänen hyvinvointiaan. (Glaser 2011, 867; Krug ym. 2005, 79; Paavilainen & Pösö 2003, 14–15.)

Lapseen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa on tutkittu vähemmän verrattuna fyysiseen ja seksuaaliseen väkivaltaan. Henkisen väkivallan vähäisempi huomio johtuu osaksi siitä, että sen tunnistaminen yksistään esiintyvänä on vaikeaa, mikäli siihen sisälly muita väkivallan muotoja. Henkinen väkivalta sisältyy aina muihin väkivallan muotoihin, eikä muuta väkivaltaa ole ilman henkistä väkivaltaa. Sen sijaan henkistä väkivaltaa esiintyy myös yksinään ja se pysyy herkästi piilossa. (Oranen 2001, 58; Paavilainen & Pösö 2003, 14; Söderholm & Kiviti-Kallio 2012, 16, 80; Paavilainen & Flinck 2013, 210; Cecil ym. 2017, 113.) Vaikka henkistä väkivaltaa on haastavampi tunnistaa, sen negatiiviset vaikutukset lapsen kehitykselle ja ihmisen hyvinvoinnille ovat monesti vähintäänkin yhtä haitallisia kuin muissa väkivallan muodoissa. (Holmberg 2000, 12; Korkeela-Leppälä 2001, 31; Beckett 2003, 105, 114).

YK:n lapsen oikeuksien komitea määrittelee yleiskommentissaan numero 13 (2011) lapseen kohdistuvan henkisen väkivallan ilmenemisen muodot. Vanhemman lapseensa kohdistama henkinen väkivalta voi olla muun muassa toistuvaa vahingollista vuorovaikutusta lapsen kanssa. Vahingollinen vuorovaikutus voi olla esimerkiksi sellaista, että vanhempi ilmaisee lapselleen, että lapsi on arvoton, lasta ei rakasteta, lapsi ei ole haluttu, lapsi on vaarassa tai että lapsen tarkoitus on vain palvella toisten tarpeita. Henkinen väkivalta voi olla myös lapsen pelottelua, uhkailua, eristämistä, piittaamattomuutta, toisten suosimista, emotionaalisen avoimuuden kieltämistä, lapsen nimittelyä, nöyryyttämistä, vähättelyä, pilkkaamista ja lapsen tunteiden loukkaamista. Lapsen altistaminen perheväkivallalle on myös henkistä väkivaltaa. (YK:n lapsen oikeuksien komitea 2011.)

Muun muassa Paavilainen ja Pösö (2003, 16) sekä Taskinen (2003, 19, 21) jaottelevat henkisen väkivallan aktiiviseen ja passiiviseen väkivaltaan. *Aktiivista henkistä väkivaltaa* on esimerkiksi se, että sanoin ja elein aiheutetaan lapselle pahaa oloa ja täten vaarannetaan hänen kehitystään. *Passiivinen henkinen väkivalta* voidaan nähdä olevan sanattomampaa toimintaa, jolloin vanhempi ei niinkään kohdista suoraa lapsen loukkaavia sanoja, vaan lapsi unohdetaan ja hän jää kokonaan huomiotta.

Lapseen kohdistuvan henkisen väkivallan ilmenemisen muotoja on avattu YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentin lisäksi useissa eri kirjallisuuslähteissä. Se, miten kattavasti ja monimuotoisesti niitä on kuvattu, vaihtelee lähteen mukaan. Olen koonnut yhteen eri lähteiden pohjalta esimerkkejä siitä, millä tavoin henkinen väkivalta lasta kohtaan voi ilmetä. Olen myös jakanut ne aktiiviseen ja passiiviseen väkivaltaan. Havaittavaa on, että jako ei ole aina yksiselitteistä, sillä henkinen väkivalta saattaa sisältää sekä aktiivista että passiivista väkivaltaa. Seuraavassa esiin nostamani esimerkit saattavat olla toisinaan lähes toistensa synonyymeja. Tämän tarkoitus on avata kuitenkin mahdollisimman kattavin sanamuodoin, miten monin erilaisin lapsen itsetuntoa ja turvallisuutta horjuttavin tavoin henkinen väkivalta voi näyttäytyä.

Aktiivista henkistä väkivaltaa:

- Lapselle huudetaan ja häneen kohdistuva kielenkäyttö on karkeaa
- Lapselle puhutaan halveksivaan sävyyn
- Lasta moititaan, nimitellään tai haukutaan
- Lasta nolataan, pilkataan tai nöyryytetään
- Lasta tai hänen tekemisiään vähätellään, mitätöidään tai moititaan. Lapsen suhtaudutaan alentavasti.
- Lasta kiristetään, uhkaillaan tai pelotellaan erinäisillä asioilla. Esimerkiksi fyysisellä väkivallalla saatetaan uhkailla
- Lasta alistetaan
- Lasta syrjitään
- Lapsen liikkumista ja sosiaalisia kontakteja rajoitetaan tai hänet eristetään

Passiivista henkistä väkivaltaa:

- Lapselle ei kyetä luomaan turvallista kasvuympäristöä. Lapsi joutuu esimerkiksi altistumaan perheenjäsentensä väliselle väkivallalle
- Lapsi ja hänen tunteensa jätetään huomiotta
- Lapsen mielipiteitä ei kysytä
- Lapsen saavutuksia väheksytään eikä lapsella tai hänen teoillaan nähdä olevan arvoa
- Vanhemmat eivät ole emotionaalisesti läsnä. Lapsi jää vaille turvaa ja lohdutuksen kokemuksia ja hänen tunnetarpeisiinsa suhtaudutaan välinpitämättömästi
- Lapselta vaaditaan liikoja hänen ikätasoonsa nähden. Esimerkiksi lapsi alistetaan kuuntelemaan tai näkemään vanhempiansa välistä riitelyä tai tappelua. Lapsi voi joutua osalliseksi esimerkiksi vanhempiansa väliseen huolto- ja tapamisriitaan
- Lapsen kykyihin ei luoteta. Häntä voidaan ylisuojella tai hänen oppimistaan tai uteliaisuuttaan rajoitetaan (Taskinen 1999, 214, 216; Rönkkö & Rytönen 2000, 251; Holmberg 2002, 11; Partanen & Holma 2002, 192; Paavilainen & Pösö 2003, 14, 16; Taskinen 2003, 19, 21; Oranen ym. 2004, 25; Krug ym. 2005, 79, 84; Glaser 2011, 869-870.)

Lapsen vanhempien keskinäisellä sekä lapsen ja vanhemman välisellä vuorovaikutuksella on oleellinen vaikutus lapsen mahdollisuuksiin kasvaa tunne-elämältään tasapainoiseksi aikuiseksi, joka kunnioittaa itseään ja muita ihmisiä. Lapsen vanhempien välinen väkivalta on tässä mielessä kehitystä estävä tekijä. Vanhempien välinen toistuva henkinen sekä fyysinen väkivalta tuhoaa lapsen turvallisuudentunteen ja korvaa sen pelolla ja varautumisella, jolloin lapsi joutuu kehittämään erilaisia mielen sisäisiä suojamekanismeja selvitäkseen haastavista tilanteista. (Holmberg 2000, 12-13; Jolkkonen & Varjonen 2002, 22-23.)

4 TUTKIELMAN TOTEUTUS JA AINEISTO

4.1 Kuvaileva kirjallisuuskatsaus

Tämä kandidaatintutkielma on toteutettu kuvailevana kirjallisuuskatsauksena, joka on yksi yleisimmin käytetyistä kirjallisuuskatsauksen muodoista. Kirjallisuuskatsaus on tieteelliseen kirjallisuuteen pohjautuva metodi ja tutkimustekniikka, jossa tutkitaan aiemmin tehtyä tutkimusta. Näin ollen se on ikään kuin tutkimusta tutkimuksesta. Se kokoaa yhteen aiempien tutkimusten tuloksia, jotka luovat pohjan uusille tutkimustuloksille. (Salminen 2011, 1.) Kirjallisuuskatsaus voidaan jakaa esimerkiksi kolmeen eri tyyppiin, jotka ovat kuvaileva kirjallisuuskatsaus, systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja meta-analyysi. Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen voidaan ajatella olevan yleiskatsaus tehtyihin tutkimuksiin, ilman tiukkoja ja tarkkoja sääntöjä. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa käytetty aineisto on laaja, eivätkä metodologiset säännöt rajaa aineiston valintaa. Kuitenkin kuvailevan kirjallisuuskatsauksen avulla on mahdollista kuvata ilmiötä laaja-alaisesti ja luokitella tutkittavan ilmiön ominaisuuksia. Tutkimuskysymysten ei tarvitse olla välttämättä yhtä tarkkoja kuin systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tai meta-analyysissä. (Salminen 2011, 6.) Hirsjärvi ym. (2007, 85) toteavat, että omaa tutkimusaihetta käsittelevään aiempaan tutkimuskirjallisuuteen perehtyminen on oiva tapa saada käsitystä, millaista aiempaa tutkimusta kyseisestä aiheesta on tehty, ja sitä kautta saada suunnattua omaa tutkimustaan tarkoituksenmukaisesti kysymyksiin. Lähdin itsekin liikkeelle tällä tavoin, ottamalla selvää, millaista tutkimusta on tehty liittyen henkiseen väkivaltaan, jota lapset

joutuvat vanhempiansa taholta kokemaan. Tehtyjä tutkimuksia ja tutkimusartikkeleita lukiessani minulle alkoi muodostua käsitys siitä, mitä tähänastiset tutkimukset aiheesta kertovat. Näin tutkielmani aineisto alkoi muodostua, ja esiin alkoi nousta ilmiöitä ja teemoja kyseisen aiheen ympärille analyysia varten.

4.2 Tiedonhaun kuvaus ja aineisto

Kandidaatintutkielmani tutkimusaiheen taustalla on oma mielenkiintoni herkästi huomiotta jäävään, mutta äärimmäisen tärkeään ja ajankohtaista aihetta eli lapsen kokemaa henkistä väkivaltaa kohtaan. Huomaan myös toisinaan omissa työtehtävissäni sosiaali- ja kriisipäivystyksessä elävämme liian usein ”aikuisten maailmassa”. Se voi näyttäytyä muun muassa huoltajien tarpeena kertoa siitä, mistä perheen mahdolliset haasteet johtuvat. Lasten kuulemiseen tulisi sekä huoltajien että ammattilaisten antaa aikaa ja tilaa, sillä vain siten voidaan saada selville lapsen kokemus tilanteista. Tutkimusaiheeni rajaaminen selkiytyi lopulta siinä vaiheessa, kun olin perehtynyt kattavasti aiempiin tutkimuksiin ja tieteellisiin artikkeleihin, joita lapseen kohdistuvan henkisen väkivallan tiimoilta on tehty. Vastaan kandidaatintutkielmassani tutkimuskysymyksiin *Miten lapsen kokema henkinen väkivalta näyttäytyy ja miten sosiaalityöntekijä tunnistaa lapsen kokeman henkisen väkivallan?*

Aihetta eri tulokulmista käsitteleviä Pro gradu -tutkielmia löytyi nopeasti muutamia, mutta väitöskirjatutkimuksia, lisensiaatin töitä tai vertaisarvioituja tutkimusartikkeleita löytääkseni oli tehtävä melko paljon työtä. Huomasin nopeasti, että aiempi tutkimus painottuu vahvasti lapsen kokemaan fyysiseen tai seksuaaliseen väkivaltaan. Sen sijaan henkinen väkivalta näyttäytyy monissa tutkimuksissa pienemmässä roolissa, mikä vahvisti käsitystäni henkisen väkivallan havaitsemisen haasteellisuudesta ja muiden väkivallan muotojen sekaan lomittumisesta. Käytin lähdekirjallisuuden, tutkimusten ja tieteellisten artikkeleiden etsimiseen apunani etupäässä sähköisiä tietokantoja JYKDOKia, Google Scholaria ja SeamkFinnaa. Myös kotimaista artikkelitietokanta Artoa hyödynsin jonkin verran. Tutkimukseni alussa lähdin hake-

maan tutkielmani aihetta sivuavaa kirjallisuutta ja aineistoa useiden erilaisten hakusanojen ja hakusanayhdistelmien avulla, joita olivat esimerkiksi ”perheväkivalta”, ”väkivalta ja lastensuojelu”, ”väkivalta ja lapsuus”, ”kiusaaminen ja vanhemmat”. Huomasin, että henkinen väkivalta -sanahaku ei tarjonnut juurikaan omalle tutkielmalleni soveltuvia aineistotuloksia, vaan kyseisellä hakusanalla esiin nousevat tutkimukset liittyivät esimerkiksi koulukiusaamiseen tai työpaikkakiusaamiseen. Englanninkielisinä hakusanoina käytin erilaisia hakusanoja ja niiden yhdistelmiä kuten ”emotional abuse”, ”emotional neglect”, ”psychological abuse”, ”psychological neglect”, ”child abuse”, ”child and emotional abuse”, ”child abuse and neglect”.

Rajasin aineistohakuni koskemaan väitöskirjatasoisia tutkimuksia sekä vertaisarvioituja tutkimusartikkeleita. Lisäksi hain mahdollisimman tuoretta tutkimusaineistoa, jotta sen tulokset olisivat varmemmin sovellettavissa nykyhetkeen. Tutkimusaineistoni sijoittuu vuosille 2009-2019, ja lisäksi mukana on Inkeri Eskosen tutkimus vuodelta 2005 ja artikkelit vuosilta 2004 ja 2005. Vaikka tutkimusaineistoani voi mielestäni pitää tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa melko tuoreena ja laadukkaana, olisi nimenomaisesti lapsen henkistä väkivaltaa koskevalle tuoreelle tutkimukselle kuitenkin paikkansa myös 2020-luvulla. Löytämistäni tutkimuksista ja tutkimusartikkeleista valitsin omaan tutkielmaani aineistoa, joka käsittelee lapsen omassa kodissaan, omien perheenjäsentensä taholta kokemaa henkistä väkivaltaa sekä ammattilaisen kykyä tunnistaa henkinen väkivalta. Silmäilin lukuisia tutkimuksia sisällön osalta, sekä luin tiivistelmä- ja johtopäätösosioita, joiden kautta muodostui käsitys aineiston soveltuvuudesta omaan tutkielmaani. Lapseen kohdistuvan väkivallan tunnistamiseen liittyvää tutkimusta löytyi pääosin vain terveystieteiden puolelta, jossa oli selvitetty hoitohenkilökunnan keinoja tunnistaa väkivaltaa. Lisäksi muun muassa poliisi-ammattikorkeakoulun julkaisemissa raporteissa käsiteltiin lapsiin kohdistuvan väkivallan ilmenemistä. Tutkimusaineistokseni valikoituikin lopulta eri tieteenalojen rajoja ylittävää aineistoa, mitä en näe kuitenkaan ongelmallisena, sillä ilmiö on sama eri tieteenaloiltakin tarkasteltuna. Kaikissa löytämistäni tutkimuksissa pääpaino oli vah-

vasti fyysisen väkivallan muodoissa ja tunnistamisessa. Löysin kuitenkin myös tutkimuksia, joissa henkisenkin väkivallan ilmenemistä oli tutkittu fyysisen väkivallan rinnalla.

Tutkimusaineistoni koostuu neljästä väitöskirjatutkimuksesta ja seitsemästä teollisesta artikkelista, joista kolme ovat kansainvälisiä artikkeleita. Suurin osa aineistosta painottuu suomalaisiin lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan väkivaltaan. Krugin ym. (2005, 84-85) mukaan eri maiden välisissä kulttuureissa on runsaasti eroja siinä, min-käläisen ei-fyysisen toiminnan ajatellaan olevan lapselle psykologisesti haitallista, eli henkistä väkivaltaa. Kandidaatintutkielmani luotettavuuden kannalta sekä sen laajuus huomioiden ei mielestäni ollut kannattavaa ottaa aineistoon mukaan tutkimuksia, jotka olisivat käsitelleet eri maiden, etenkin Euroopan ulkopuolisten maiden, välisiä väkivaltailmiöitä.

Tutkimusaineistoon perehdyttyäni teemoittelin aineiston tarkastelemaan lapsen omaa kokemusta henkisestä väkivallasta, väkivallan ilmenemisen muotoja, lapsen vanhempien näkemyksiä henkisen väkivallan käytön syistä sekä sen tunnistamista sosiaalityössä. Lapsuudenaikaisia henkisen väkivallan kokemuksia on esitetty muun muassa Inkeri Eskosen (2005 b), Sari Lepistön (2010) ja Tanja Koivulan (2019) väitöskirjatutkimuksissa sekä Tarja Orjasniemen ja Anne Kurvisen (2017) tutkimusartikkeleissa. Vanhempien näkemyksiä lapseen kohdistetun henkisen väkivallan muodoista tarkastelen pääosin Noora Ellosen ja Juha Kääriäisen (2010) artikkelin pohjalta. Sabina Hentilän ym. (2010) artikkeli *Pieniin lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun tilanteet vanhempien kuvaamana* yhdessä Danya Glaserin ym. (2009) artikkelin kanssa avaavat mahdollisia syitä sille, miksi vanhempi ajautuu käyttämään väkivaltaa lasta kohtaan. Sosiaalityöntekijän mahdollisuuksiin ja keinoihin havaita lapseen kohdistunut henkinen väkivalta antavat näkökulmia pääosin Gilbert ym. (2009), Danya Glaser (2011), Eija Paavilainen ja Aune Flinck (2013), Jaana Inkilä, Mika Helminen, Taru Kuosmanen ja Eija Paavilainen artikkeleissaan sekä Jaana Inkilä (2015) väitöskirjatutkimuksessaan. Kandidaatintutkielmassani käyttämäni tutkimusaineisto on koottu liitteeseen. (Liite 1.)

5 HENKISEN VÄKIVALLAN KOKEMINEN, ILMENEMINEN JA TUNNISTAMINEN

5.1 Lapsuudenaikaisia kokemuksia henkisestä väkivallasta

Tämä luku kuvaa lapsuuden aikaisia kokemuksia perheessä koetusta henkisestä väkivallasta. Lepistön (2010) sekä Orjasniemen ja Kurvisen (2017) aineistossa henkilöt kertoivat lapsuuden väkivaltakokemuksistaan, ollen itse jo täysi-ikäisiä, yli 18-vuotiaita. Jo täysi-ikäisyyden saavuttaneillakin henkilöillä on kuitenkin muistikuvia kokemastaan väkivallasta jo varhaisen lapsuutensa ajalta ja joihinkin pelottaviin väkivaltaa sisältäneisiin tapahtumiin liittyvät muistot ovat vielä vuosikymmenten jälkeen niin voimakkaita, että tilanteita pystytään kuvaamaan yksityiskohtaisesti. (Lepistö 2010, 71; Orjasniemi ym. 2017, 134.)

Lepistön (2010, 71-72) tutkimuksen 9-luokkalaisten luokkalaiset sekä lapsuudessaan perheväkivaltaa kokeneet 18-21-vuotiaat nuoret olivat kokeneet perheväkivaltaa omien vanhempiensa, sisarustensa tai muiden lähisukulaistensa taholta tai sitten väkivalta ilmeni nuoren vanhempien välisenä keskinäisenä väkivaltana. Nuoret kuvasivat väkivallaksi kotona kokemaansa painostavaa ilmapiiriä, uhkatilanteita ja pelon kanssa elämistä. He nimesivät väkivallaksi tilanteet, joissa he olivat joutuneet todistamaan läheisiinsä kohdistunutta henkistä tai fyysistä väkivaltaa. Esimerkkejä näistä tilanteista olivat vanhempien keskinäinen riitely ja huutaminen tai että nuori oli nähnyt

vanhempien välistä fyysistä väkivaltaa. Kokemansa henkisen väkivallan nuoret kertoivat olevan alistamista, vähättelyä, ivaa, haukkumista, huutamista, syytöksiä, arvostelua, pelottelua, puhumattomuutta, loukkaamista, kohtuuttomia vaatimuksia ja väkivallalla uhkailua. Lisäksi nuoret toivat esiin laiminlyöntiä, kuten yksin jättämistä, ulkopuolisena tai näkymättömänä kohtelemista sekä väkivallan passiivista hyväksyntää niin, ettei kukaan perheessä puuttunut väkivaltaan, vaikka huomasi sen olemassaolon. Perheväkivalta ilmeni myös vihan kohdistamisena tavaroihin; esineitä voitiin heitellä tai ovia paiskoa. Henkisen väkivallan lisäksi nuoret olivat kokeneet myös erilaista fyysistä väkivaltaa.

Eskosen (2005 b) tutkimukseen osallistuneiden 4-9-vuotiaiden lasten kerronta kokemastaan väkivallasta oli sanastoltaan erilaista verraten Lepistön (2010) tutkimuksen nuorten kuvauksiin. Eskosen (2005 b, 56) tutkimuksessa lasten kertomukset olivat myös hyvin pirstaleisia ja lyhyitä. He kuvasivat lyhyitä hetkiä väkivaltakokemuksiin. Lapset käyttivät perheväkivallasta puhuessaan muun muassa sanoja kiusata, raivostua, riidellä, tapella, mätkiä, läpsä, vääntää sormia ja ottaa korvasta.

Lapset kuvasivat siis lähinnä fyysistä väkivaltaa. Näissä kuvauksissa mainittiin kuitenkin myös kiusaaminen, raivostuminen ja riitely, mitkä voidaan nähdä henkisenä väkivaltana, ja yltyessään sisältää herkästi myös fyysistä väkivaltaa.

Lepistön (2010, 56) tutkimus ilmentää, että niissä perheissä, joissa vanhemmilla oli tapana käyttää väkivaltaa, nuori joutui useammin myös todistamaan perheenjäsenten välistä väkivaltaa. Nuoret nimesivät henkiseksi väkivallaksi nimenomaan fyysisen väkivallan pelon. Väkivallan todistaminen nousee esiin Eskosenkin (2005, 7) tutkimusaineistossa, jossa lapset kertoivat suurimman osan perheen sisäisestä väkivallasta tapahtuvan omassa kodissa, jolloin lapset pyrkivät löytämään turvaa hakeutumalla jonnekin piiloon tai jonkun turvallisen perheenjäsenen luo. Lapsi seurasi aina väistämättä, miten tilanteet perheenjäsenten, kuten vanhempien riitojen välillä etenivät.

Orjasniemen ym. (2017, 127, 134) tutkimusartikkelin aineistossa nousee vahvana esiin turvattomuus, jota lapsuutensa päihdeperheessä eläneet kertovat kokeneensa. Lisäksi alkoholiongelmaisen perheen lapsen arkeen kuvataan liittyvän vahvasti myös

pelkoa, häpeää, pettymyksiä ja väkivaltaa tai sen uhka. Lähes kaikissa artikkelin tarinoissa kuvataan lapsen kokemaa pelkoa, jota vanhemman alkoholinkäyttö aiheuttaa. Useissa tarinoissa pelot liittyvät humalaisen isän odottamiseen ja vanhempien äänekäeseen riitelyyn yöaikaan. Tämänkaltaiset tilanteet ja pelon kokemukset ovat edelleen valitettavan monissa lapsiperheissä tavanomaisia ja ulkopuolisten, jopa ammattilaistenkin voi olla haastavaa päästä kiinni siihen, miten rankkaa henkistä väkivaltaa osa lapsista joutuu kokea vanhemman juomisen ja sen mukanaan tuoman pelon ja muiden ikävien tunteiden vuoksi.

Kuten Eskosen (2005) sekä Lepistön (2010) tutkimuksissa, myös Orjasniemen ym. (2017) artikkelin tarinoissa toistuu lasten kokemus jatkuvasta varuillaanolosta ja jännittyneestä ilmapiiristä. Eskosen (2005) ja Lepistön (2010) tutkimuksissa pelkoa ja väkivaltaa aiheuttavat oletettavasti myös muut seikat kuin vanhemman alkoholin tai muiden päihteiden käyttö, eikä niissä käy ilmi, onko tai miten usein tilanteissa on mahdollisesti taustalla vanhemman päihteiden käyttöä. Myös Gilbertin ym. (2009, 72) tutkimuksessa tuodaan esiin vanhempien päihteidenkäyttö yhtenä oleellisena riskitekijänä etenkin sekä puolisoon että lapseen kohdistuvissa väkivaltatilanteissa.

Alkoholinkäytön seurauksena lapsi kokee monesti henkistä väkivaltaa, joka liittyy mitätöimiseen, raivoamiseen, valvottamiseen, uhkailuun ja vanhempien riitelyyn. Humaltuneen vanhemman on vaikeampi kontrolloida sanomisiaan ja hän voi sanoiltaan haavoittaa lapsen kehittyvää itsetuntoa. Tarinoissa lapsia mitätöidään ja nöyrytetään monin eri tavoin. (Orjasniemi ym. 2017, 136.) Yhdenkään lapsen ei sallisi joutua kokemaan vanhemman alkoholinkäytöstä johtuvaa henkistä väkivaltaa, mutta silti monen lapsen arkeen kuuluu muun muassa vanhempien välisen riitelyn tai muun metelin kuunteleminen ja siten öisin sängyssään valvominen. Omassa työssäni sosi-aali- ja kriisipäivystyksessä on vastaan tullut toisinaan tilanteita, joissa poliisi on käynyt kotikäynnillä vanhempien välisen riidan seurauksena ja vanhemmat ovat kertoneet poliisille, että lapset olivat riidan aikaan nukkumassa, eivätkä kuulleet tai nähneet riitaa. Näin ollen vanhemmat olettavat, ettei lapsille koitunut haittaa. Täytyy muistaa, että lapset kuitenkin kuulevat ja aistivat väkivallan, vaikka eivät olisi sitä suoranaisesti näkemässä (Forsberg 2002, 20; Paavilainen & Pösö 2003, 14).

Koivulan (2019, 56) väitöskirjatutkimuksessa 6-19 -vuotiaat erityistä tukea tarvitsevat lapset määrittivät väkivallan käsitteen konkreettisina tekoina, kuten lyömisenä ja potkimisena. Myös kiusaamisen he nimesivät väkivallaksi. Lasten mielestä oli toisinaan vaikeaa määritellä väkivaltaa ja sen sisältämiä tekoja, koska aina ei osaa sanoa varmaksi, onko kyseessä väkivalta, vaikka teko tuottaisikin fyysistä kipua. He myös pohtivat, että väkivalta saattoi olla joissain tilanteissa oikeutettua esimerkiksi heidän oman käytöksensä vuoksi.

Tämä herättää pohtimaan, miten paljon haastavampaa haastatteluun osallistuneille lapsille saattaa olla henkisen väkivallan tunnistaminen, kun fyysistäkin väkivaltaa lapset pitävät ajoittain vaikeasti tunnistettavana, ja toisinaan oikeutettunakin, vaikka se tuottaisi heille kipua. Kuitenkin erityistä tukea tarvitsevat lapset kuvasivat useita erilaisia kokemiaan väkivaltatilanteita ja väkivallan muotoja, joihin kuului myös henkinen väkivalta. Koivulankin (2019, 56-57) tutkimuksessa eräs lapsi kuvasi, kuinka hän koki väkivallan todistamisen läheistään kohtaan jopa vaikeampana kuin sen, että väkivalta olisi kohdistunut suoranaisesti häneen itseensä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten väkivaltakokemuksissa oli omia erityispiirteitä liittyen esimerkiksi vamman vuoksi kiusatuksi tai nimitellyksi tulemiseen, vamman takia eristämiseen, vamman aiheuttaman toimintahaitan matkimiseen tai avustajan kohdistamaan väkivaltaan.

5.2 Henkisen väkivallan muodot vanhempien kuvaamina

Suomessa on kovin niukasti tietoa alle kouluikäisten lasten omakohtaisesta väkivallan kokemuksesta. Tähän haasteeseen on osittain pyritty vastaamaan kysymällä pienten lasten väkivaltakokemuksista lasten vanhemmilta. Noora Ellonen ja Juha Kääriäinen ovat tehneet vuonna 2008 Tampereen kaupungin alueella pilottitutkimuksen, joka selvitti 2- ja 4-vuotiaisiin lapsiin kohdistettua väkivaltaa vanhempien kuvaamana. He esittelevät tuloksia vuonna 2010 julkaistussa artikkelissaan *Alle kouluikäisiin lapsiin kohdistuvan väkivallan tutkiminen itseilmoitusmenetelmällä*.

Ellonen ym. muistuttavat, että vastauksiin kannattaa suhtautua jokseenkin varauksella kysyttäessä väkivallasta lasten vanhemmilta, sillä herää kysymys, ovatko vanhemmat valmiita vastaamaan rehellisesti arkaluontoiseen aiheeseen. On kuitenkin saatu näyttöä, että lapsen vanhemmille kohdistettujen kyselyjen avulla saadaan huomattavasti enemmän esiin lapsiin kohdistuvia väkivaltatapauksia kuin mitä pelkästään muuta kautta viranomaisten tietoon tulleiden tapausten kautta saataisiin. Aiemmissä tutkimuksissa on myös havaittu, että kysyttäessä väkivallasta sekä lapsilta että vanhemmilta, vastaukset ovat olleet hyvinkin yhteneväisiä, ja joissain tutkimuksissa vanhemmat ovat tuoneet väkivaltatilanteita esiin herkemmin kuin lapset itse. (Ellonen & Kääriäinen 2010, 303-304.) Myös Gilbert ym. (2009, 69) nostavat esiin tarkasteltuaan lasten itsensä, heidän vanhempiansa ja viranomaisten raportoimaa lapsen kokemaa väkivallan esiintyvyyttä, että lapset tai heidän vanhempansa ilmoittavat jopa kymmenkertaisesti enemmän väkivallasta verrattuna viranomaisilla olevan tiedon määrään.

Ellosen ja Kääriäisen (2010, 307) tutkimuksessa vanhemmilta kysytyt kysymykset jaettiin henkiseen väkivaltaan, lievään väkivaltaan ja vakavaan väkivaltaan. Henkisellä väkivallalla tarkoitettiin heidän tutkimuksessaan lapselle *huutamista tai kirkumista, lapsen haukkumista tai väkivallalla uhkaamista*. Lievän väkivallan kokonaisuuden muodostivat usein kuritusväkivaltaan yhdistetyt teot, kuten tukistaminen, läimäiseminen vartaloon tai kasvoille, lapsen tönäisy tai heittäminen lattialle sekä ravistelu. Vakavalla väkivallalla tarkoitettiin esineellä lyömistä, potkimista, hakkaamista, kuristamista tai lapsen tahallista polttamista. Henkistä väkivaltaa lastaan kohtaan oli käyttänyt suurin osa tutkimukseen vastanneista vanhemmista. Lapselle huutamista tai kirkumista oli tapahtunut niin usein, että se nosti lasta kohtaan käytetyn henkisen väkivallan osuuden peräti 83 prosenttiin. Tutkimuksen mukaan vanhemmat huusivat ja uhkasivat väkivallalla enemmän poikia kuin tyttöjä, ja enemmän 4-vuotiaita kuin 2-vuotiaita. Kyseisessä tutkimuksessa henkisellä väkivallalla tarkoitettiin vanhemman huutamista, kirkumista, lapsen haukkumista tai väkivallalla uhkaamista, ja verraten tämän kandidaatintutkielman teoriaosuudessa henkisen väkivallan lukuisia ilmene-

mismuotoja kuvaavaan kappaleeseen voisi pohtia, ovatko Ellosen ja Kääriäisen tutkimukseen vastanneet vanhemmat kyenneet aina arvioimaan, mikä kaikki todellisuudessa voidaan laskea henkiseksi väkivallaksi.

Aktiivista toimintaa kuvaavien väkivaltatekojen lisäksi vastaajilta kysyttiin lasten hoidon laiminlyömisestä. Selkeästi yleisin laiminlyönnin muoto oli lapsen jättäminen huomiotta hänen sitä pyytäessään (66 % vastaajista). Lapsen huomiotta jättäminen, esimerkiksi ettei lapselle vastata hänen kysyessä jotain silloin, kun hän on toiminut vastoin sääntöjä, voidaan nähdä tyypillisenä kuritusmuotona muun fyysisen väkivallan rinnalla. (Ellonen & Kääriäinen 2010, 308.)

Inkilän (2015, 47, 155) väitöskirjatutkimus tuo näkökulmaa lapsen kokemaan henkiseen väkivaltaan vanhempien välisten huoltoriitojen kannalta tarkasteltuna. Etä-isät kertoivat, että lapsen äiti kohdistaa lapseen henkistä väkivaltaa nimittelemällä ja väheksymällä isää lapsen aikana, estämällä lasta ja isää tapaamasta toisiaan sekä siirtämällä isän roolia äidin uudelle puolisolle. Iseillä oli huoli siitä, että lapsi joutuu vanhempien välisten riitojen välikappaleeksi ja että äiti saattaa sanomisillaan ja käytöksellään etäännyttää lapsen ja isän välistä suhdetta. Kahdeksasta haastatellusta etäiseistä seitsemän kuvasi perheessä olevan parisuhdeväkivaltaa tai sen uhkaa, lapsiin kohdistuvaa fyysistä väkivaltaa, vanhempien välistä huoltoriitaa sekä mielenterveysongelmia. Isät kokivat, että heidän oli vaikeaa todistaa lapsiin kohdistuvaa henkistä tai fyysistä väkivaltaa ammattilaisille ja saada neuvolan, sosiaalipalveluiden, poliisin tai tuomioistuimen työntekijöitä puuttumaan asiaan. Tässä tutkimuksessa haastateltavana oli ainoastaan isejä, ei äitejä, mikä luonnollisesti tarjoaa vain yhdensuuntaisen näkökulman.

5.3 Henkisen väkivallan syitä vanhempien kuvaamina

Hentilä ym. (2010) tarkastelevat artikkelissaan *Pieniin lapsiin kohdistuvan kaltoinkohtelun tilanteet vanhempien kuvaamana* Ellosen ja Kääriäisen (2010) pilottitutkimuksen tuloksien pohjalta niitä tilanteita ja tekijöitä, jotka johtavat vanhemman käyttämään

väkivaltaa 2- ja 4- vuotiaita lapsiaan kohtaan. Vanhempien antamista vastauksista ilmenneet perustelut lapseen kohdistetusta väkivallasta jakautuivat kolmeen kategoriaan: lapsen toimintaan, vanhemman ominaisuuksiin tai arjen rutiinien sujumattomuuteen. Lapsen kohdistuvalla henkisellä väkivallalla tarkoitetaan Hentilän ym. (2010) tutkimusartikkelissa lapselle huutamista, kirkumista tai kiroamista, lapsen haukkumista tai nimittelyä sekä lasta väkivallalla uhkaamista.

Yhdeksi yleiseksi henkisen väkivallan käytön laukaisijaksi vanhemmat nimesivät lapsen tottelemattomuuden. Väkivaltaa käyttäneet vanhemmat kuvasivat useimmiten lapsen tottelemattomuutta toistuvana tuoden esiin, ettei väkivalta ollut ensimmäinen käytetty keino tilanteissa, jotka johtivat väkivaltaan. Myös muissa kuin henkisen väkivallan teoissa heijastui tilanteen toistuvuus ja ratkeamattomuus. Usein aikuisen väkivallan teon taustalla oli myös aikuisen nimeämä lapsen aggressiivisuus. Vanhempien mukaan lapsen aggressiivisuus oli yleisimmin taustalla vanhemman käyttämään henkiseen väkivaltaan eli tässä tapauksessa lapselle huutamiseen, kirkumiseen ja kiroamiseen, mutta lapsen aggressiivisuutta esiintyi usein myös, kun vanhempi päätyi käyttämään fyysistä väkivaltaa. (Hentilä ym. 2010, 265-269.) Lapsen nimittelyyn ja haukkumiseen sen sijaan johti vanhempien mukaan useimmiten lapsen tottelemattomuuden lisäksi lapsen huono käytös. Eli tiivistetysti voidaan todeta, että kun lapsi toimi ”tyhmästi”, vanhempi myös haukkui lastaan herkästi tyhmäksi. Osa vanhemmista oli myös nimitellyt ja haukkunut lastaan, koska lapsi ei ollut täyttänyt vanhemman odotuksia ja vanhempi oli tyytymätön lapseensa. (Hentilä ym. 2010, 270-271.)

Myös vanhempien väsymys sekä kiire nousivat esiin vahvoina laukaisevina tekijöinä lapsen kohdistetulle henkiselle väkivallalle sekä toisinaan myös fyysiselle väkivallalle. Huomionarvoista oli myös, että väkivaltaiseen käyttäytymiseen ajavat tekijät olivat kovin tavallisia ja esimerkiksi lapsen normaaleihin kehitysvaiheisiin kuuluvia ilmiöitä. Vanhemmilta vain puuttui kykyä suhtautua lapsen luontaisten rajojen kokeilemiseen, uhmaamiseen ja kiukutteluun muilla kuin aggressiivisilla tai väkivaltaisilla keinoilla. (Hentilä ym. 2010, 270-272.)

Hentilän ym. (2010) tutkimuksessa nousee vahvasti esiin henkisen väkivallan taustalla ilmenevät vuorovaikutukselliset haasteet ja kykenemättömyys vanhemman rakentamaan vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Tulisi pysähtyä rauhassa pohtimaan juurisyitä, joita lapsen ei-toivotun käyttäytymisen taustalla on ja pohtia, millä muulla kuin väkivaltaisilla keinoilla vanhempi voisi lapsen oloa helpottaa. Myös Glaser (2011) korostaa henkisen väkivallan taustatekijänä olevan usein juurikin toimimaton vuorovaikutus, jota olisi mahdollista parantaa ja korjata perheelle tarjottavan terapeutin työskentelyn avulla, mikäli koko perhe motivoituu työskentelyyn paremman vuorovaikutuksen eteen. (Glaser 2011, 873.)

5.4 Lapsen kokeman henkisen väkivallan tunnistaminen sosiaalityössä

Lapsiin kohdistuva väkivalta on herkkä aihe, joka on osoittautunut ammattilaisille haastavaksi käsitellä (Paavilainen & Flinck 2013, 217). Suomessa terveydenhoitoalan henkilöstölle, lähinnä sairaanhoitajille, on kehitetty Paavilaisen ja Flinckin toimesta systemaattiseen tutkimuskatsaukseen perustuva ohjeistus, jonka tarkoitus on auttaa terveydenhoitoalan henkilöstöä tunnistamaan sekä puuttumaan perheen sisällä tapahtuvaan lapsiin kohdistuvaan henkiseen ja fyysiseen pahoinpitelyyn ja laiminlyöntiin. Paavilainen ja Flinck (2013) esittelevät ohjetta artikkelissaan *National clinical nursing guideline for identifying and intervening in child maltreatment within the family in Finland*. He toteavat ohjeen olevan varmasti hyödyllinen ja tarjoavan yhtä lailla tutkimusnäyttöön perustuvaa tietoa kaikille lasten kanssa tekemisissä oleville ammattilaisille. (Paavilainen & Flinck 2013, 2016-217.) Ohje toiminee oivallisena työkaluna myös sosiaalityössä, auttaen sosiaalityöntekijää huomioimaan eri seikkoja lapsen ja perheen elämässä ja tunnistamaan mahdollista väkivaltaa. Se korostaa huomioimaan ja arvioimaan koko perhettä koskevia riskitekijöitä ja niiden kasautumista kokonaisvaltaisesti.

Työntekijän tulisi olla tietoinen mahdollisista lapseen kohdistuvan väkivallan oireista ja merkeistä, ja tarkkailla niitä. Perheväkivallan mahdollisuus tulisi aina pitää

mielessä ja arvioida sitä perheitä tavatessaan. On tärkeä käydä kattavaa keskustelua lasten hoidosta ja kasvatuksesta sekä perheenjäsenten keskinäisistä suhteista, kuten vanhempien parisuhteesta sekä lapsen ja vanhemman suhteesta. Tärkeää on kysyä rohkeasti ja tilanteeseen sopivalla tavalla, esiintyykö perheen sisällä jonkin tyyppistä väkivaltaa. (Paavilainen & Flinck 2012, 216.)

Suomessa toimii kansainvälinen Barnahaus-hanke eli Lastenasiantalo-hanke, joka on kehitetty vastaamaan juuri väkivaltaa kokeneiden lasten ja perheiden tukemisen ja hoidon kehittämistä. Tärkeässä osassa on tietoisuuden lisääminen lapsiin kohdistuvasta väkivallasta sekä tiivis, monialainen viranomaisyhteistyö lasten parissa toimivien viranomaisten kesken. Hoitopolkujen mallintaminen sekä tuki- ja hoitomenetelmien kouluttaminen ammattilaisten käyttöön on oleellinen osa Barnahausia. Tarkoituksena on tarjota lapsille turvalliset, yhteen paikkaan keskitetyt tilat väkivalta-asiassa kuulemiseen ja kuulla heitä näyttöön perustuvan haastattelurungon mukaisesti. (Barnahaus-laatustandardit, 6, 10; Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos 2002.)

Paavilainen ja Flinck (2013) kuvaavat, että lapsen kokema väkivalta saattaa ilmetä muun muassa erilaisina tunne-elämän haasteina ja häiriöinä, pelokkuutena, sopeutumisongelmina, koulunkäymisen haasteina, masennuksena ja muina mielenterveys- ja käyttäytymisongelmina, päihteiden käyttönä tai toistuvina käynteinä terveydenhuollon vastaanotoilla. (Paavilainen & Flinck 2013, 215.) Lapselle on haastavaa kyetä täysin ymmärtämään mahdollisesti kokemaansa henkistä väkivaltaa. Mikäli ammattilaisella herää huoli lapsen ja tämän vanhemman tai muun perheenjäsenen välisestä vuorovaikutuksesta, tulee nämä huolenaiheet sanoittaa selkeästi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 193.) Glaser (2011) huomauttaa, että toisinaan ammattilaisen on haastavaa erottaa, milloin kyseessä on yksittäinen epäsensitiivistä vuorovaikutusta sisältävä tilanne, milloin taasen on kyse toimimattomista vanhemmuustaidoista, ja milloin sen sijaan on kyseessä henkinen väkivalta. Vanhemman ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa tulee väistämättä vastaan joskus myös yksittäisiä tilanteita, jolloin vanhempi on vuorovaikutuksessa lapsen negatiivisella tai lapsen ikään sopimattomalla tavalla. Tällaiset yksittäiset tapaukset ovat lapselle epämiellyttäviä, mutta to-

dennäköisesti ne eivät vielä haittaavat lapsen kehitystä. Poikkeuksen yksittäisiin tapauksiin tekee kuitenkin lapsen altistuminen yksittäiselle traumaattiselle tapahtumalle, kuten lapsen joutuminen todistamaan vakavaa perheväkivaltaa. (Glaser 2011, 868.)

Glaser (2011) esittelee Englannissa kehitettyä mallia, joka sisältää vanhemman ja lapsen välisen haitallisen vuorovaikutuksen luokat. Nämä luokat voivat olla avuksi myös henkisen väkivallan tunnistamisessa. Alla on vapaa suomennos haitallisen vuorovaikutuksen luokista.

- Vanhemman emotionaalinen etäisyys lapseen, reagoimattomuus ja laiminlyönti
- Vanhemman vuorovaikutus lasta kohtaan on vihamielistä, syyllistävää, halveksivaa tai moittivaa
- Vuorovaikutus lapsen kanssa on lapsen kehitystasolle haitallista, esimerkiksi odotukset lasta kohtaan ovat hänen kehitystasoonsa nähden liian vaativia tai matalia. Kuri on ankaraa tai säännöt epäjohdonmukaisia. Lapsi voi altistua hämmentäville tai traumaattisille tapahtumille ja vuorovaikutukselle kuten perheväkivallalle
- Vanhempi ei näe lasta yksilönä, jolla on omat tunteet. Vanhempi voi käyttää lasta omien etujensa tavoittelemiseen, esimerkkinä huoltoriidat, joissa lapsi joutuu tahtomattaan osalliseksi vanhempien välisiin kiistoihin
- Vanhempi evää lapselta sosiaalisia kontakteja ja oppimismahdollisuuksia. Vanhempi estää lapsen luontaista tarvetta irtautua pikkuhiljaa myös perheensä ulkopuoliseen maailmaan.

Tässä mallissa on tunnistettavissa runsaasti samoja piirteitä kuin mitä suomalaisessakin tutkimuksessa on nostettu esiin haitallisesta vuorovaikutuksesta ja henkisestä väkivallasta. Voisikin ajatella mallin toimivaksi myös suomalaisessa vanhemman ja lapsen välisen vuorovaikutuksen tarkastelussa.

Edellä mainitut vuorovaikutuksen luokat pätevät eri kulttuureihin. Glaser (2011) muistuttaa, että mikäli toisesta kulttuurista tulevat vanhemmat perustelevat haitallista vuorovaikutusta kulttuuriin kuuluvana tapana, tulee vanhempien kanssa käydä keskustelua siitä, ettei kulttuuri ole hyväksyttävä syy vahingoittaa lasta. (Glaser 2011, 870.) Myös Väkivallaton lapsuus –toimenpidesuunnitelmassa muistutetaan huomioimaan maahanmuuttaja- ja pakolaistaustaisten vanhempien kulttuurisensitiivisen tiedon tarve ja tuki hyvään vanhemmuuteen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2019, 222, 439). Väkivallan normalisoimista ilmeni myös joissain Eskosen (2005 b) tutkimuksen perheissä. Aikuinen oli saattanut viestiä lapselle väkivallan kuuluvan luonnollisena osana joihinkin tilanteisiin. Eskonen korostaa, että yhteiskuntamme eri instituutioissa täytyy ottaa selkeästi kantaa väkivaltaan ja tuodaan ilmi, ettei kenenkään tulisi sitä joutua kokemaan. (Eskonen 2005 b, 56, 65.) Eskonen (2005 a) toteaa artikkelissaan *Kertomistila lasten väkivaltakokemuksille*, että vaikka kyseisen artikkelin aineisto oli koottu ryhmistä, joiden toimintaa ohjasi lasten väkivaltakokemuksia tärkeänä pitävä vuorovaikutusideologia, niin siitä huolimatta lasten väkivaltakokemuksia ei huomioitu aina riittävän keskittyneesti. Tämä herättää Eskosen mukaan huolta siitä, miten lasten väkivaltakokemuksia saadaan kuuluville sellaisissa instituutioissa, joissa väkivaltaan ei olla erityisesti perehdytty. Siksi hän pitääkin Gilbertin ym. (2009, 77) tavoin ensiarvoisen tärkeänä, että lasten kanssa työskentelevillä ammattilaisilla on asiantuntemusta ja aikaa käsitellä vaikeita kokemuksia lasten kanssa. (Eskonen 2005 a, 154.)

Inkilän (2015) tutkimus selvitti, että Tampereen kaupungin päivähoidon, perusopetuksen, sosiaalipalvelun, terveydenhuollon ja poliisin työntekijöistä (n=887) sosiaalipalvelun (99 %), poliisin (94 %) ja päivähoidon (90 %) työntekijät kuvasivat tietonsa kaltoinkohteluun puuttumiseksi olevan parhaimmat. Kuitenkin tutkimus vahvisti, että lasten kaltoinkohteluun liittyvää koulutusta tulisi kehittää. Kaikista vastaajista 90 % toivoi saavansa lisäkoulutusta lasten kaltoinkohtelun tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen. Lastensuojelulain (417/2007) mukaisten ilmoitusvelvollisten työntekijöiden koulutukseen täytyisi lisätä kaltoinkohtelun tunnistamiseen ja siihen puuttumisen liittyvää opetusta. Myös ammatissaan toimiville lasten ja perheiden parissa

työskenteleville tulisi olla säännöllistä koulutusta aiheeseen liittyen. (Inkilä 2015, 54, 65; Inkilä ym. 2016, 70-71.)

Gilbert ym. (2009, 77) näkevät lasten kaltoinkohtelun, mukaan lukien henkisen väkivallan heidän vanhempiansa ja muiden huoltajiensa taholta olevan korkeidenkin tulotasojen maissa yleinen kansanterveydellinen haaste. Moni lapsi joutuu elämään koko lapsuutensa perheessä, jossa väkivalta on läsnä. Seuraukset heijastuvat lapsen itsensä lisäksi koko yhteiskuntaamme erilaisina sosiaalisina ongelmina. Toivoa väkivallan ennaltaehkäisevän jo varhaisessa lapsuudessa aloitetun työn tuloksellisuudesta antaa Gilbertin ym. (2009, 77) huomio siitä, että osassa korkean tulotason maista on tapahtunut kuitenkin muutosta parempaan suuntaan väkivallan ilmenemisen osalta. Heidän mukaansa olisi hyvä saada lisää tutkimustietoa niistä yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen ominaisuuksista, jotka ovat edistävät terveyttä ja tasapainoa, auttaen pitämään väkivaltaa poissa elämästä. Suomalaisessa Väkipallaton lapsuus -toimenpidesuunnitelmassa vuosille 2020-2025 on esitetty lapsiin kohdistuvan henkisen ja fyysisen väkivallan ehkäisyn toimenpiteeksi muun muassa, että lapsi- ja perhepalveluissa otetaan lapsen turvallisen kasvun ja kasvuympäristön edellytyksen järjestelmällisesti puheeksi ja selvitetään yhdessä perheen kanssa väkivallan riskitekijöitä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän kandidaatintutkielman tarkoitus oli selvittää, miten lapsen perheessään kokema henkinen väkivalta näyttäytyy, ja miten sosiaalityöntekijä voi huomata sen. Paavilainen ja Pösö (2003, 13) sekä Krug ym. (2005, 21) toteavat väkivallan olevan hyvin monimuotoinen ilmiö, jolle on olemassa paljon erilaisia määritelmiä. Ja kun valitaan tarkasteluun ainoastaan henkinen väkivalta, alkaa määrittely olla entistä haastavampaa ja monimuotoisempaa. Hyvin tiivistetysti voisi Krugia ym. (2005, 79) mukailen kuvata henkisen väkivallan tarkoittavan ei-fyysisiä, lasta vahingoittavia sanoja ja tekoja kuin myös yhtä lailla sellaista toimimatta ja tekemättä jättämistä, jolla on haitallinen vaikutus lapsen kehitykselle ja henkiselle hyvinvoinnille. Se tarkoittaa, ettei lapsi saa sellaista asianmukaista ja kannustavaa kasvuympäristöä, joka tukisi hänen hyvinvointiaan.

Kuten Glaser ym. (2011, 868) toteavat, raja henkisen väkivallan ja toisinaan normaalinkin vanhemman epäsensitiivisen käyttäytymisen välillä ei ole aina selkeä. Henkisen väkivallan raja saattaa olla epäselvä niin ammattilaisille kuin luonnollisesti vanhemmillekin, jotka väkivaltaa käyttävät. Lapset harvoin kykenevät arvioimaan, mikä on henkistä väkivaltaa, ja tämä ilmeni myös aiemmissa tutkimuksissa (esim. Eskonen 2005 b; Koivula 2019.) Eskosen (2005 b) ja Lepistön (2010) tutkimuksia vertaillen kävi ilmi, että etenkin nuoremmat lapset ymmärsivät väkivallan lähinnä fyysisinä toimintoina ja heidän väkivallan määrittelynsä oli melko suppeaa. Yläasteikäiset ja sitä vanhemmat lapset ja nuoret sen sijaan kykenivät jo tunnistamaan ja nimeämään perheessä käytettyä henkistä väkivaltaa, ja heillä oli siitä useita esimerkkejä. Tämä tekee etenkin pienten lasten kohdalla henkisen väkivallan tunnistamisen erityisen haasteelliseksi, ja vaatii sosiaalityöntekijältä erityistä tarkkaavaisuutta tunnistaa ja havaita lapsen ker-

ronnasta tai käyttäytymisestä seikkoja, jotka mahdollisesti voivat viitata henkiseen väkivaltaan. Kuten Paavilainen & Flinck (2013) korostavat, tulee sosiaalityöntekijän arvioida erittäin tarkasti ja kokonaisvaltaisesti koko perheen keskinäistä vuorovaikutusta ja lastenkasvatuskäytänteitä, ottaen huomioon myös vanhempiin, lapseen ja ympäristöön liittyvät riskitekijät. Työntekijän on tärkeää kysyä väkivallasta suoraan ja sanoittaa mahdollista tilanteesta nousevaa huolta. Sosiaalipalveluissa täytyy ottaa järjestelmällisesti puheeksi lapsen turvallisen kasvun sekä kasvuympäristön edellytyksiä (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2019, 193, 222).

Tämän tutkielman tulokset ilmentävät, että työntekijän on vaikea havaita henkistä väkivaltaa, ellei hänellä ole riittävää tietoa ja varmuutta henkisen väkivallan näyttäytymisen muodoista. Myös väkivallan puheeksi ottaminen voi olla kovin vaikeaa, jos sosiaalityöntekijällä ei ole varmuutta, onko hän arvioinut tilannetta oikein, ja hän joutuu miettimään, mahtaako kyseessä olla henkinen väkivalta. Tämän vuoksi erityisen tärkeää ammattilaisten säännöllinen väkivaltaan liittyvä kouluttautuminen sekä tiivis moniammatillinen yhteistyö kaikkien lasten parissa työskentelevien kesken. Tämä auttaa eri alojen ammattilaisia saamaan yhteistä ymmärrystä väkivallasta (mm. Gilbert 2011; Paavilainen & Flinck 2013.) Olen oman työni kautta sosiaali- ja kriisipäivystyksessä havainnut, sekä myös tutkielmani tulokset vahvistavat sitä seikkaa, että lopulta henkinen väkivalta tahtoo jäädä herkästi puheenkin tasolla fyysisen väkivallan varjoon. Tämä voi näkyä käytännön työssä esimerkiksi siinä, että vanhempien välisessä riita- ja väkivaltatilanteessa saatetaan olla viranomaisien taholta huomattavan kiinnostuneita siitä, saiko joku fyysisiä vammoja. Kuitenkin on muistettava, että henkisiä vammoja näissä tilanteissa tulee eittämättä jokaiselle perheenjäsenelle, olivatpa he näkemässä tilanteen tai pelkkänä korvana (mm. Oranen & Keränen 2006, 82).

Vanhemman käyttämän henkisen väkivallan taustalla voi olla lukuisia syitä, joista tässä aineistossa (Eskonen 2005, Glaser 2011) esiin nousi lähinnä vanhemman puutteelliset vuorovaikutustaidot. Puutteellisten vuorovaikutustaitojen seurauksena, vanhemman keino käsitellä haastavia tilanteita ilmenee suorana henkisenä väkivallana lasta kohtaan tai puolisoa kohtaan, jolloin lapsikin joutuu osalliseksi. Myös Inkiälän (2015) tutkimuksessa näyttävät vanhemman puutteelliset vuorovaikutustaidot

lapsen kohdistuvan henkisen väkivallan taustatekijänä. Vanhemmalla ole riittäviä vuorovaikutustaitoja selvittää eron jälkeisistä huolto- ja tapaamisasioista ja kyetä pysymään väleissä lapsen toisen vanhemman kanssa. Orjasniemen ym. (2017) tutkimusartikkelissa vanhemman alkoholiongelma näyttäytyy taustasyynä lapsen kokemalle väkivallalle. Näkisin, että näitä alkoholiperheessäkin ilmeneviä väkivaltakokemuksia voidaan nähdä myös vuorovaikutuksen puutteellisuudesta johtuviksi, koska alkoholin vaikutuksen alaisena vanhempi ei kykene rakentamaan ja turvalliseen vuorovaikutukseen, eikä kontrolloimaan omaa käyttäytymistään. Kiinnostavaa olisi myös tutkia, miten esimerkiksi vuorovaikutuksen tavat ja puutteet ja näin ollen myös henkinen väkivalta siirtyvät ylisukupolvisesti sukupolvelta toiselle. Jossain kohti sukupolvien välisessä ketjussa on luultavasti tehtävä tietoinen toimintatavan muutos, jos heikkoa vuorovaikutusta ja henkistä väkivaltaa ei tahdota siirtää seuraavien sukupolvien taakaksi.

Tämä kandidaatintutkielma todentaa lapsen kokeman henkisen väkivallan vakavuutta ja pitkällisiä seuraamuksia. Se tuo aiempaa tutkimusta yhteen kokoamalla konkreettisempaan muotoon, miten lukuisin eri tavoin lapsi voi joutua kokemaan henkistä väkivaltaa omassa perheessään. Henkisen väkivallan tunnistamisen haasteellisuus nousee esiin, mutta tutkielma tarjoaa myös keinoja niin sosiaalityöntekijöille, kuin muillekin ammattilaisille sekä yksityishenkilöille henkisen väkivallan huomaamiseksi. Kuten Eskonenkin (2005 b, 56, 65) muistuttaa, on tärkeää, että yhteiskuntamme eri instituutioissa otetaan selkeästi kantaa väkivaltaan ja tehdään selväksi, ettei kenenkään tulisi sitä joutua kokemaan. Näen henkisen väkivallan havaitsemisen ja siihen puuttumisen olevan lasten parissa työskentelevien ammattilaisten lisäksi jokaisen aikuisen tehtävä. Jolkkonen (2002, 22) toteaa lapsen vanhempien keskinäisellä sekä lapsen ja vanhemman välisellä vuorovaikutuksella olevan merkittävä vaikutus lapsen tunne-elämän tasapainoiseen kehitykseen ja siihen, että hän kasvaa itseään ja muita kunnioittavaksi aikuiseksi. Tutkielman kautta korostuukin mielestäni nimenomaisesti aikuisten ihmisten vuorovaikutustaitojen hallinnan tärkeys. Mielestäni tulisi aktiivisesti pohtia mahdollisuuksia aikuisten vuorovaikutustaitojen tukemiseksi, mikä mahdollisesti hillitsisi myös henkisen väkivallan käyttöä.

Koska oikeastaan kaikenlainen lapsen epätyypillinen käyttäytyminen saattaa viitata hänen kokemaan henkiseen väkivaltaan, on sosiaalityöntekijöiden sekä muiden ammattilaisten syytä olla jatkuvasti herkkänä havainnoimaan, olla kiinnostuneita sekä kysellä lapsen ja perheen hyvinvoinnista ja tilanteesta. Tämä vaatii luonnollisesti kiireetöntä aikaa keskustelulle. Sen vuoksi yksi tärkeä seikka väkivallan tunnistamiselle on riittävät työntekijäresurssit sosiaalityössä, mikä mahdollistaa perusteellisen ja kiireettömän keskustelun lapsen ja perheen kanssa.

Näen, että lapsiin kohdistuvan henkisen väkivallan tutkimus olisi jatkossakin tarpeellista, koska pelkästään siihen painottuvaa tutkimusta ei toistaiseksi juurikaan ole. Mitä enemmän aihetta tutkitaan, sitä paremmin lapsiin kohdistuvaa henkistä väkivaltaa voidaan tunnistaa ja varhaisessa vaiheessa ennaltaehkäistä.

LÄHTEET

- Beckett, Chris (2007) *Child Protection. An Introduction. Second Edition.* London: SAGE Publications.
- Barnahus-laatustandardit. Suuntaviivat monialaisen viranomaisyhteistyön toiminnalle lapsiuhrien ja -todistajien auttamiseksi. [online]. <https://docplayer.fi/106648368-Barnahus-laatustandardit.html>; luettu 25.2.2022.
- Cecil, Charlotte A.M. & Vidig, Essi & Fearon, Pasco & Glaser, Danya & McCrory Eamon J. (2017) Disentangling the mental health impact of childhood abuse and neglect. *Child Abuse & Neglect* 63 (2017) 106–119. [online]. <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.jyu.fi/science/article/pii/S014521341630285X>; luettu 22.10.2021
- Ellonen, Noora & Kivivuori Janne & Kääriäinen Juha (2007) Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 64 / 2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 80. Helsinki: oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- Eskonen, Inkeri (2004) Lasten toimijuus perheen väkivaltatilanteissa. *Nuoisotutkimus* 4/2004. 3-16.
- Eskonen, Inkeri (2005 a) Kertomistila lasten väkivaltakokemuksille. *Psykologia* 02/05 (2005) 145-154.
- Eskonen, Inkeri (2005 b) Perheväkivalta lasten kertomana. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. *Acta Universitatis Tamperensis* 1107.
- Forsberg, Hannele (2002) Lasten asiakkuudet ja kokemukset turvakodissa. *Arviointitutkimus Lapsen aika -projektissa.* Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Gilbert, Ruth., Widom, Cathy Spatz., Browne, Kevin., Fergusson, David., Webb, Elspeth. & Janson, Staffan. 2009. Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *Lancet* 373(9657), 68–81. [online].

- <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.jyu.fi/science/article/pii/S0140673608617067>; luettu 25.10.2021.
- Glaser, Danya (2011) How to deal with emotional abuse and neglect – Further development of a conceptual framework (FRAMEA). *Child Abuse and Neglect* 35 (2011) 866-875. [online]. <https://www-sciencedirect-com.ezproxy.jyu.fi/science/article/pii/S0145213411002110>; luettu 20.10.2021
- Hentilä, Sabina & Ellonen, Noora & Paavilainen, Eija & Kääriäinen, Juha & Koivula, Tanja (2010) Pieniin lapsin kohdistuvan kaltoinkohtelun tilanteet vanhempien kuvaamana. *Janus* 18:3, 260–276. [online]. <https://journal.fi/janus/article/view/50572/15320>; luettu 23.10.2021
- Holmberg, Tiina (2000) Lapset ja perheväkivalta: Opas vanhemmille, lastensuojelun ammattilaisille ja muille lasten kanssa työskenteleville. *Stakes / Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti*. Helsinki: Lasten Keskus.
- Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937–1983. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2016:22. [online]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3806-9>; luettu 22.11.2021
- Hyvärinen, Sauli (2017) Piiskasta jäähypenkkiin – Suomalaisten kasvatuseränteet ja kuritusväkivallan käyttö 2017. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu, 2/2017. [online]. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/Piiskasta-jaahypenkkiin-1.pdf>; luettu 25.10.2021
- Inkilä, Jaana (2015) Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen moniammatillista yhteistyötä kuvaileva malli. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. *Acta Universitatis Tamperensis* 2118. [online]. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/98212/978-951-44-9981-4.pdf?sequence=1&isAllowed=y>; luettu 25.10.2021
- Inkilä, Jaana & Helminen, Mika & Kuosmanen, Taru & Paavilainen, Eija (2016) Moniammatillinen yhteistyö lasten kaltoinkohteluun puuttumisessa. *Janus*

- 24:1, 62–78. [online]. <https://journal.fi/janus/article/view/56016/18513>;
luettu 21.10.2021
- Jolkkonen, Pekka (2002) Tuhota vai tuntea – Perheväkivalta väkivallan tekijän
hoitoprosessin näkökulmasta. Teoksessa Jolkkonen, Pekka & Varjonen, Panu.
Väkivalta – tunteita, toimintaa ja vastatunteita. Miessakit ry:n julkaisuja 2002:2.
Helsinki: Miessakit ry.
- Kaltiala-Heino, Riittakerttu. 2012. Lasten kaltoinkohtelu –oireet ja ongelmat
nuoruusiässä. Teoksessa Lapsen kaltoinkohtelu, toim. Annlis Söderholm &
Satu Kivitie-Kallio. Porvoo: Oy Duodecim. 168-176.
- Kauppi, Anne (2012) Sisäiset mustelmat – pahoinpitelyn psyykkiset vaikutukset.
Teoksessa Söderholm, Annlis ja Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen
kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 125–130.
- Koivula, Tanja (2019) Erityistä tukea tarvitseviin lapsiin kohdistuva väkivalta.
Väitöskirja. Tampereen yliopisto. [online].
<https://trepo.tuni.fi/handle/10024/105465>; luettu 21.10.2021.
- Korkeela-Leppälä, Tuula (2001) Naisen ambivalenssi perheväkivaltaa sisältävässä
parisuhteessa. Teoksessa Ojuri, Auli (toim.) Hukasta kukkaan – Naisen tie
väkivallasta selviytymiseen. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 29. Helsinki:
Ensi- ja turvakotien liitto.
- Krug, Etienne, Dahlberg, Linda, Mercy, James, Zwi, Anthony. & Lozano, Rafael
(2005) Väkivalta ja terveys maailmassa – WHO:n raportti. Jyväskylä: Lääkärien
sosiaalinen vastuu ry & Terveystiedon edistämisen keskus ry. [online]
https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/full_fi.pdf; luettu 25.10.2021.
- Laki lapsen kohdistuneen seksuaali- ja pahoinpitelyrikoksen selvittämisen
järjestämisestä. 19.12.2008/1009.
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361.
- Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.
- Lepistö, Sari (2010) Nuorten kokema perheväkivalta – Malli hyvinvoinnista ja
selviytymisestä. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. [online].

<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66653/978-951-44-8223-6.pdf?sequence=1>; luettu 25.10.2021.

- Norman, Rosana E & Byambaa, Munkhtsetseg & De, Rumna & Butchart, Alexander & Scott, James & Vos, Theo (2012) The long-term health consequences of child physical abuse, emotional abuse, and neglect: A systematic review and meta-analysis. *PLOS Medicine*. 9(11), 1-31. [online]. <https://www-proquest-com.ezproxy.jyu.fi/docview/1222233115?pq-origsite=primo>; luettu 26.10.2021.
- Ojuri, Auli (2006) Parisuhdeväkivalta ja turvakotien naistyö. Teoksessa *Perhe- ja lähisuhdeväkivalta – Auttamisen käytäntöjä*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 35. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Oranen, Mikko (toim.) (2001) *Perheväkivallan varjossa*. Raportti lapsikeskeisen työn kehittämistä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 30.
- Oranen, Mikko & Keränen, Eija (2006) Lasten auttaminen. Teoksessa *Perhe- ja lähisuhdeväkivalta – Auttamisen käytäntöjä*. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 35. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Orjasniemi, Tarja & Kurvinen, Anne (2017) Häpeän päivät, pelon yöt - Lapsuuskokemuksia päihdeperheessä. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*, 25(2), 127-143. [online] <https://journal.fi/janus/article/view/56828>; luettu 25.10.2021.
- Paasivirta, Annukka (toim.) (2021) *Kovemmin käsin – suomalaisten kasvatustehot ja kuritusväkivallan käyttö 2021*. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 07/2021. [online]. <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2021/10/Kovemmin-kasin-Suomalaisten-kasvatustehot-ja-kuritusvakivallan-kaytto-2021.pdf>; luettu 25.11.2021.
- Paavilainen, Eija & Flinck, Aune (2013) National nursing guideline for identifying and intervening child maltreatment in Finland. *Child Abuse Review* 22 (2013): 209-220. [online]. <https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.jyu.fi/doi/pdf/10.1002/car.2207>; luettu 22.11.2021.
- Paavilainen, Eija & Pösö, Tarja (2003) *Lapset, perhe ja väkivaltatyö*. Porvoo: WSOY.

- Paavilainen, Eija & Tarkka, Marja-Terttu 2003. Definition and identification of child abuse by Finnish public health nurses. *Public Health Nursing* Vol. 20 No. 1, 49-55. [online]. <https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.jyu.fi/doi/epdf/10.1046/j.1525-1446.2003.20107.x>; luettu 20.10.2021.
- Partanen, Terhi & Holma, Juha (2002) *Vaihtoehto väkivallalle – Toimijuutta kaikille perheenjäsenille*. Teoksessa Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (toim.) *Perhe ja vanhemmuus - Suomalainen perhe-elämä ja sen tukeminen*. Jyväskylä: PS-kustannus, 188-207.
- Pihko, Helena (2012) *Kaltoinkohtelun vaikutus kehittyviin aivoihin*. Teoksessa Söderholm, Annlis ja Satu Kivitie-Kallio (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Duodecim, 161-167.
- Rikoslaki 19.12.1889/39.
- Rönkkö, Leena & Rytönen, Timo (2010) *Monisäikeinen perhetyö*. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2010) *Sosiaali- ja terveysministeriön kansallinen lapsiin kohdistuvan kuritusväkivallan vähentämisen toimintaohjelma - Älä lyö lasta! 2010-2015*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja STM 2010:7. [online]. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/72366>; luettu 16.11.2021.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2019) *Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:27. Väkivallaton lapsuus. Toimenpidesuunnitelma lapsiin kohdistuvan väkivallan ehkäisystä 2020-2025 Osa 2*. Helsinki.
- Söderholm, Annlis & Kivitie-Kallio, Satu (2012) *Lapsen kaltoinkohtelu – ihmisoikeuskysymys ja kansanterveysongelma*. Teoksessa Söderholm, Annlis ja Satu Kivitie-Kallio (toim.) *Lapsen kaltoinkohtelu*. Helsinki: Duodecim, 14-21.
- Taskinen, Sirpa (2003) *Lapsen seksuaalisen hyväksikäytön ja pahoinpitelyn selvittäminen. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon*

henkilöstölle. Saarijärvi: Stakes Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Taskinen, Sirpa (1999) Lasten pahoinpitely. Teoksessa Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen, K. (toim.) Perhe hoitotyössä; teoria, tutkimus ja käytäntö. WSOY, Porvoo: 211-232.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2019) Lapsiin kohdistuva väkivalta. [online].
<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/hyvinvointi-ja-terveys/vakivallan-ehkaisy/lapsiin-kohdistuva-vakivalta>; luettu 30.11.2021.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2021) Kouluterveyskysely 2019 ja 2021. Perustulokset, nuoret 2019 ja 2021. Päivitetty 4.10.2021 [online].
https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset2?alue_0=600836&mittarit_0=199799&mittarit_1=200283&mittarit_2=403077&vuosi_0=v2019&kouluaste_0=161293#; luettu 3.2.2022.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (2022) Barnahus-hanke. [online].
https://thl.fi/documents/10531/2851931/Barnahus-hankesuunnitelma+2022_2023_1.pdf/7949a739-463e-09ac-73b7-ebcf32adad48?t=1641302667090; luettu 25.2.2022.

Tolvanen, Kari & Vuento, Marja (2012) Poliisi ja lapsiin kohdistuneet rikokset. Teoksessa Annlis Söderholm, Ritva Halila, Satu Kivitie-Kallio, Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim. 299-306.

Unicef (2022) Lapsen oikeudet. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus? [online].
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus>; luettu 18.1.2022.

World Health Organization (2002) World report on violence and health: summary. World Health Organization: Geneva. [online].
https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf; luettu 1.3.2022.

YK:n lapsen oikeuksien komitea 2011. Yleiskommentti nro 13.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/19

LIITTEET

LIITE 1. Tutkielman aineisto

Tutkimusaineisto ja tekijä(t):	Keskeistä tietoa tutkimusaineistosta:
Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries Gilbert, Ruth., Widom, Cathy Spatz., Browne, Kevin, Fergusson, David, Webb Elspeth & Janson, Staffan (2009)	Tutkimusartikkeli tarkasteli kehittyneiden, korkeiden tulotasojen maiden välistä lapsuudenaikaista väkivallan esiintymistä sen eri muodoissaan sekä sitä, millaisia haittoja lapsuudessa koettu väkivalta tutkimusten valossa aiheuttaa. Väkivallan esiintyvyyttä tarkasteltiin artikkelissa muun muassa Australiassa, Uudessa-Seelannissa, Kanadassa ja USA:ssa tehtyjen tutkimusten pohjalta. Artikkelissa tuotiin myös näkökulmaa yhteiseen, maailmanlaajuiseen ymmärrykseen lapsiin kohdistuvasta väkivallasta sekä sen varhaisen ennaltaehkäisyn tärkeydestä.
How to deal with emotional abuse and neglect - Further development of a conceptual framework (FRAMEA) Glaser, Danya (2011)	Tutkimusartikkeli, jonka tarkoitus oli lisätä aiempaan tutkimukseen pohjautuen ymmärrystä lapsiin kohdistetusta henkisestä hyväksikäytöstä ja laiminlyönnistä. Artikkelissa kuvattiin, miten henkistä väkivaltaa ja laiminlyöntiä voitaisiin tunnistaa kiinnittämällä huomiota lapsen ja huoltajan väliseen vuorovaikutukseen, ja miten tilanteeseen voitaisiin puuttua ottamalla tehtyjä huomioita puheeksi.
Lasten toimijuus perheen väkivaltatilanteissa Eskonen, Inkeri (2004)	Tutkimusartikkelissa tarkasteltiin lasten suhdetta perheessä tapahtuvaan väkivaltaan lasten toimijuuden näkökulmasta. Toimijuusnäkökulma liittyy vahvasti lasten aktiivista subjektiutta korostavaan lapsuustutkimukseen, jossa ollaan kiinnostuneita siitä, mitä lapsen ajattelevat eri asioista. Tutkimusartikkelin lähtöoletuksena oli, että perheessä ilmenevä väkivalta rajaa lasten toimintamahdollisuuksia, sillä lasten toiminta väkivallan hetkinä tapahtuu suhteessa väkivaltaan ja väkivallan ehdoilla. Tutkimusaineisto oli kerätty perheeseensä väkivaltaa kokeneille lapsille suunnatuista terapeuttisista ryhmistä. Tutkimusaineisto koostui 26 tuntia videonauhoitetuista terapeuttisista ryhmistä, jotka järjestettiin perheväkivaltaa kokeneille lapsille turvakodilla. Lapset olivat iältään 4-9 -vuotiaita.
Kertomistila lasten väkivaltakokemuksille Eskonen, Inkeri (2005)	Tutkimusartikkeli selvitti, miten lasten perheväkivaltakokemuksia käsiteltiin terapeuttisissa ryhmissä. Pohjana tarkastelulle toimi lastensuojelun ohjaavana ammatillisena ideologiana korostettava lapsikeskeisyys, jossa lapset nähdään ensisijaisina toimijoina lastensuojelussa. Merkityksellisenä nähtiin, miten lapset kohdataan auttamistilanteissa ja millaisia asioita heidän kansa käsitellään. Tutkimusaineisto koostui kahdesta turvakodissa pidetystä perheväkivaltaa kokeneille lapsille tarkoitettua ryhmästä sekä ryhmiä edeltäneistä yksilötapaamisista. Lapset olivat iältään 4-9 -vuotiaita.
Perheväkivalta lasten kertomana Eskonen, Inkeri (2005)	Väitöskirjatutkimus käsitteli, mitä ja miten perheväkivaltaa kokeneet lapset kertoivat perheväkivallasta terapeuttisissa ryhmissä. Tutkimusta varten oli koottu aineisto turvakodissa perheväkivaltaa kokeneille lapsille pidetyistä kahdesta ryhmästä, joissa oli yhteensä seitsemän 4-9 -vuotiasta lasta. Tutkimus tarkasteli lasten kerrontaa neljässä artikkelissa erilaisten teemojen kautta, joita olivat lasten tapa kertoa perheväkivaltaan liittyvistä kokemuksistaan, väkivallan kerrontaan

	<p>liittyvät sisällöt ja lasten kerronnan tutkimiseen liittyvät metodologiset haasteet, lasten toimijuus perheväkivaltilanteissa sekä työntekijöiden tavat kuulla lasten väkivaltaan liittyviä kertomuksia ryhmätilanteissa.</p>
<p>Lasten kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen moniammatillista yhteistyötä kuvaileva malli</p> <p>Inkilä, Jaana (2015)</p>	<p>Väitöskirjan tutkimusaineisto koostui Tampereen kaupungin alueen päivähoidon, perusopetuksen, sosiaalipalvelun, terveyspalvelun ja poliisin työntekijöiltä (n=887) kerätyn kyselyaineiston pohjalta sekä puhelinhaastatteluilla kerätyistä etä-isien (n=8) kokemuksista liittyen huoltoriitoihin. Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata ja muodostaa perheen sisällä tapahtuvan kaltoinkohtelun tunnistamisen ja varhaisen puuttumisen moniammatillista yhteistyötä kuvaileva malli. Tutkimuksen tavoitteena oli myös edistää lasten ja vanhempien tuen ja avun saamista kaltoinkohtelun varhaisessa vaiheessa sekä kehittää moniammatillista yhteistyötä ja ennaltaehkäisyä.</p>
<p>Moniammatillinen yhteistyö lasten kaltoinkohteluun puuttumisessa</p> <p>Inkilä, Jaana & Helminen, Mika & Kuosmanen, Taru & Paavilainen, Eija (2016)</p>	<p>Tutkimusartikkeli tarkasteli Tampereen kaupungin alueella moniammatillisesti kehitettyä lasten kaltoinkohteluun puuttumisen toimintamallia. Tarkoituksena oli kuvata moniammatillista yhteistyötä, jota tehdään lasten kaltoinkohteluun puuttumiseksi.</p> <p>Kyselyyn vastasivat yhden kaupungin päivähoidon, perusopetuksen, sosiaalipalvelun, terveyspalvelun ja poliisin työntekijät (n=739). Tulosten mukaan suurin osa vastaajista tiesi, miten lasten kaltoinkohteluun puututaan. Rungas kolmannes ei tiennyt käytössä olevan lasten kaltoinkohteluun puuttumisen toimintamallin olemassaolosta. Vastajat kokivat täydennyskoulutuksen aiheeseen liittyen tarpeelliseksi, mutta koulutukseen osallistuminen oli kuitenkin vähäistä. Tulosten mukaan lasten kaltoinkohteluun puuttumisen toimintamallin käyttöä ja sen vaikutusta tulisi lisätä jatkuvalla täydennyskoulutuksella.</p>
<p>Erityistä tukea tarvitseviin lapsiin kohdistuva väkivalta</p> <p>Koivula, Tanja (2019)</p>	<p>Väitöskirjatutkimuksen aineisto koostui alle kouluikäisten lasten vanhemmille (N=223) suunnatun kyselytutkimuksen tuloksista. Kyselyn avulla tarkasteltiin väkivallan riskitekijöitä 2- ja 4- vuotiaiden lasten perheissä vanhempien ilmoittamana. Tutkimuksen tarkoituksena on nostaa esille erityistä tukea tarvitseviin lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa, siihen yhteydessä olevia tekijöitä sekä erityislasten oma näkemys heihin kohdistuvasta väkivallasta. Tavoitteena oli tuottaa aiheesta tietoa, jota voidaan hyödyntää väkivallan ennaltaehkäisemiseksi.</p>
<p>Nuorten kokema perheväkivalta – Malli hyvinvoinnista ja selviytymisestä</p> <p>Lepistö, Sari (2010)</p>	<p>Väitöskirjatutkimuksen tarkoituksena oli kuvata perheväkivaltaa kokeneiden nuorten kokemuksia hyvinvoinnista, perheväkivallasta ja selviytymisestä sekä selvittää näiden välisiä yhteyksiä. Lisäksi tarkoituksena oli muodostaa malli perheväkivaltaa kokeneiden nuorten hyvinvoinnista ja selviytymisestä. Tavoitteena oli lisätä tietämystä ja ymmärrystä nuorten kokemasta perheväkivallasta ja väkivallasta selviytymisestä sekä siihen yhteydessä olevista tekijöistä, jotta voidaan kehittää toimintamalleja näiden nuorten tunnistamiseksi ja auttamiseksi. Tutkimuksen aineistot kerättiin kyselylomakkeella ja haastatteluilla. Kyselytutkimukseen vastasivat yhden kunnan yhdeksäsluokkalaiset nuoret (N=1393). Kyselylomakkeessa käytettiin kolmea aikaisemmin käytettyä mittaria: nuorten subjektiivinen hyvinvointi, väkivalta ja selviytyminen. Haastatteluosuuteen osallistui viisi perheväkivaltaa kokenutta 18–21-vuotiasta nuorta.</p>

<p>Häpeän päivät, pelon yöt - Lapsuuskokemuksia päihdeperheessä</p> <p>Orjasniemi, Tarja & Kurvinen, Anne (2017)</p>	<p>Tutkimusartikkeli tarkasteli 53:n aikuisen kokemuksia lapsuudestaan päihdeperheessä. Kokemuksistaan kirjoittaneet henkilöt olivat eläneet lapsuuttaan eri vuosikymmenillä, 1940-2000-luvuilla, mutta siitä huolimatta kokemukset päihdeperheessä kasvamisesta havaittiin olevan kovin samanlaisia keskenään. Vahvana esiin nousi turvattomuus, joka oli suuri osa alkoholiongelmanaisen perheen lapsen elämää. Alkoholiongelmanaisen perheen lapsen arkeen liittyi vahvasti myös pelko, häpeä, pettymys ja väkivalta tai sen uhka.</p>
<p>National nursing guideline for identifying and intervening child maltreatment in Finland</p> <p>Paavilainen, Eija & Flinck, Aune (2013)</p>	<p>Tutkimusartikkelin tarkoituksena oli esitellä hoitotyön ohjetta, joka on kehitetty auttamaan hoitajia lasten fyysisen ja henkisen pahoinpitelyn tunnistamiseksi. Eritelty hoitotyön ohje perustuu 77 erilaiseen tutkimusaineistoon. Tutkimusartikkelissa korostui lapsessa, vanhemmissa tai koko perheessä esiin nousevien väkivallan riskitekijöiden tunnistamisen ja arvioimisen ensisijaisuus.</p>